

Prof. dr dr h.c. *Vladimir V. Vodinelić**

OPOZIV (POVLAČENJE) MEDIJSKE INFORMACIJE – SAMO MORALNA I ETIČKA ILI I PRAVNA OBAVEZA?

Apstrakt: *Mada pravo na opoziv neistinite ili nepotpune povređujuće tvrdnje postoji u Srbiji decenijama, a još i duže u bivšoj Jugoslaviji, godine 2013. je, povodom izrade Nacrta novog zakona o javnom informisanju i medijima, koji ga po prvi put celovito uređuje kada je reč o informacijama medija, ujedno po prvi put kod nas pravo na opoziv osporeno kao pravna ustanova. Tvrdi se da pošto je obaveza opozivanja informacije uređena novinarskom etikom (etičkim kodeksima), onda pravu na opoziv nije mesto u zakonu o medijima i mora biti prepušteno samoregulaciji medija. Međutim, ni moralna ni etička priroda dužnosti opozivanja neistinite i nepotpune informacije koja povređuje tuđe pravo ili pravnozaštićeni interes, ni bilo šta drugo, nisu prepreka pravnom regulisanju. Autor pokazuje da pravo na opoziv povređujućih medijskih informacija ne samo da može, i da sme, nego i da treba da bude uređeno baš zakonom o medijima.*

Ključne reči: pravo na opoziv, opoziv kao etička kategorija, opoziv kao pravna kategorija, opravdanost postojanja prava na opoziv, nacrt srpskog zakona o medijima 2013.

I. OSPORAVANJE PRAVA NA OPOZIV MEDIJSKE INFORMACIJE KAO PRAVNE KATEGORIJE

Nacrt novog zakona o javnom informisanju i medijima, koji je izradila Radna grupa Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije 2013. godine,¹ po prvi put u potpunosti uređuje pravo na opoziv neistinitih i

---

* Redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu
e-mail: vladimir.vodinelic@pravnofakultet.rs

1 Tekst Nacrta Zakona o javnom informisanju i medijima dostupan je na sajtu Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije (<http://kultura.gov.rs/javna-rasprava-o-nacrtu-zakona-o-javnom-informisanju-i-medijima>, 12.05.2013).

nepotpunih povređujućih informacija objavljenih u medijima.² Tokom izrade Nacrta, potom u javnoj raspravi o njemu, i konačno u ekspertskom mišljenju angažovane stručnjakinje Evropske unije, izražen je, međutim, stav da je *pravo na opoziv moralno i etičko pravo kome nije mesto u medijskom zakonu i koje mora da bude prepušteno autoregulaciji medija*. Doslavno:

„[Član 91. Nacrta] treba obrisati. Takođe, opoziv treba izbrisati iz svih odredaba u kojima se pominje. Obrazloženje: Smatramo da je ovaj institut suvišan. [...] Ovim institutom se potpuno zanemaruje osnovno zakonsko načelo, kao i odredbe kodeksa novinara, da novinar odnosno urednik sve informacije proverava u skladu sa dužnom novinarskom pažnjom, ako sazna da iste nisu tačne ili potpune, ima obavezu da to kroz svoje izveštavanje o nekom događaju ili ličnosti konstatuje (čime se i postiže funkcija opoziva)“.³

I: „Pravo na opoziv je moralno i etičko pravo koje bi moralo biti prepušteno mehanizmima samoregulacije medija“.⁴

Kao što je pravo na opoziv u ovom nacrtu po prvi put kod nas celovito uređeno baš s obzirom na neistinite i nepotpune povređujuće informacije objavljene u medijima, tako su i ova osporavanja te pravne ustanove prva na koja se nailazi kod nas, mada pravo na opoziv kao pravna kategorija zakonom uređena uopšte, a ne specifikovano za informacije medija, odavna postoji u Srbiji, a postojalo je i u svim Jugoslavijama.⁵

Tvrđnja da pravo na opoziv ne sme da se uredi pravnim normama zakona o medijima (tj. da „mora da bude prepušteno mehanizmima samoregulacije medija“) imala bi izuzetnu težinu, ako je tačna. Ona bi značila da bi zakonodavac uređenjem prava na opoziv nedopušteno zadro u tzv. pravnoslobodan prostor, koji čini sve ono što ili i ne može, ili i ne sme, ili i ne treba da se pravno uredi. To bi pravnu normu o opozivu učinilo

2 Čl. 91–92, 99–105, 107–108, 111. – Pre ovog nacrta, izrađen je jedan tekst odredaba o pravu na opoziv za medijski zakon u okviru projekta Beogradskog centra za ljudska prava, v. Vodinić, V. V., Đerić, V., Gajin, S., Stojković, D., Živković, M., 1998, *Pravo medija (s modelom Zakona o javnom informisanju)*, Beograd, str. 270. i d., kao i jedan tekst odredaba o pravu na opoziv 2003. godine, u okviru Radne grupe za izradu Nacrta zakona o javnom informisanju, koji nije ušao u te godine doneti i sada važeći zakon. Tekst odredaba za sadašnji nacrt zasniva se uglavnom na tom tekstu.

3 Medijska koalicija (koju čine ANEM, NUNS, UNS, NDNV i Lokal Pres), *Predlozi i sugestije Medijske koalicije na nacrt Zakona o javnom informisanju i medijima*, od 22.03.2013, 2. Konkretno primedbe, pod m) član 91, str. 13.

4 Bašić Hrvatinić, S., *Opći komentari na predloge Nacrta zakona o javnom informisanju i Prednacrtu zakona o elektronskim medijima koje su za javnu raspravu pripremile radne grupe*, Ljubljana, 14.04.2013, str. 2–3.

5 Vidi bliže o tome kasnije u osnovnom tekstu pod III. kod prim. 21. i pod V.2 kod prim. 77.

protivustavnom jer ustav ovlašćuje zakonodavca da uređuje samo i jedino pravne odnose, a ne i vanpravne.⁶

Tvrdnja bi se mogla shvatiti na oba sledeća načina ili na jedan od njih: da pošto je nešto uređeno moralom i novinarskom etikom (kao ovde obaveza opozivanja), tada *ne može* ili *ne sme* da bude uređeno i pravom; da i ako bi se moglo i smelo opoziv pravno urediti, *nema* za tim *potrebe*, izlišno je, pošto je već uređen moralom i novinarskom etikom.

II. NEOSNOVANOST OSPORAVANJA

Kakogod da se protumači ono što stoji u pozadini tvrdnje, decidno tvrdim: *ne stoji* da pravo na opoziv *ne može*, *ne sme* ili *ne treba* da se uredi pravnim normama zakona o medijima (tj. da „mora da bude prepušteno mehanizmima samoregulacije medija”), ni zato što je to pravo moralno i etičko, ni iz bilo kog drugog razloga. Evo i zašto.

Mnogo toga što pravo uređuje uređeno je i društvenim moralom, a i etičkim (deontičkim) pravilima razne vrste (između ostalog i etičkim kodeksima novinara).⁷ Da je nešto moralna ili etička obaveza odn. da na nešto (kao ovde na opoziv) postoji moralno ili etičko „pravo”, a da to ipak nije nikakva prepreka da o tome istom postoje pravne norme – to bar pravicima nije nepoznato. Klasična formulacija o tome glasi: pravo je

6 O pravnoslobodnom prostoru videti, recimo, sa upućivanjima na drugu literaturu, Vodinečić, V. V., 1997, *Takozvana zloupotreba prava*, Beograd, str. 140. i d., Vodinečić, V. V., 2012, *Građansko pravo – Uvod u građansko pravo i opšti deo građanskog prava*, Beograd, str. 38. i d., Schmidt, J., „Actio”. „Anspruch”. „Forderung”, u: Martinek, M. i dr. (ur.), 1993, *Festschrift für Günther Jahr zum siebzigsten Geburtstag (Vestigia iuris)*, Tübingen, p. 409, Maschke, A., 1993, *Gerechtigkeit durch Methode (Zu Karl Engischs Theorie des juristischen Denkens)*, Heidelberg, pp. 81. i d., Pfister, B., Der Rechtsfreie Raum des Sports, u: Hadding, W. (ur.), 1999, *Festgabe Zivilrechtslehrer 1934–1935*, Berlin, pp. 458. i d., Schünemann, B., Rechtsfreier Raum und eigenverantwortliche Entscheidung, u: Neumann, U. i dr. (ur.), 2005, *Verantwortetes Recht (Die Rechtsphilosophie Arthur Kaufmanns)*, ARSP Beiheft 100, Wiesbaden, pp. 145. i d., Bachmann, G., 2006, *Private Ordnung (Grundlagen ziviler Regelungsetzung)*, Tübingen, pp. 44. i d.

7 O uređivanju jednih te istih pitanja i medijskopavnim i etičkim medijskim normama, i o preklapanju, sličnostima i razlikama između pravne i etičke regulative istih pitanja na primeru novinarskih kodeksa, up. Vodinečić, V. V., 2012, Novinarski kodeksi i pravo medija u Srbiji: nedovoljno samodefinisanje, *Pravni zapisi*, 1, str. 75. i d. (sa analizom Novinarskog kodeksa UNS-a i NUNS-a 2006), Heimann, F., 2009, *Der Pressekodex im Spannungsfeld zwischen Medienrecht und Medienethik*, Frankfurt a.M., pp. 64. i d., passim (sa analizom Publicističkih načela i Smernica Nemačkog saveta štampe), Zeller, F., 2012, *Öffentl. & Internationales Medienrecht*, pp. 110. i d. (http://www.oefre.unibe.ch/unibe/rechtswissenschaft/oefre/content/e9635/e9747/e9835/e9852/e10324/SKRIPTMEDIENRECHTZELLERFS2012_ger.pdf, 10.05.2013).

minimum morala, odnosno etički minimum.⁸ Ili jedna novija formulacija: pravo je negacija negacije morala,⁹ što bi, drugačije rečeno, značilo: pravo je afirmacija morala.

Obaveza bilo kog bića, koje je izreklo neistinitu ili nepotpunu tvrdnju koja povređuje tuđe pravo ili pravno zaštićeni interes, da tu tvrdnju opozove kad spozna njenu neistinitost ili nepotpunost, jeste nesumnjivo moralne prirode. Ta obaveza je, takođe, etička, kada je reč o profesiji novinara, pošto je sadržana u brojnim kodeksima novinarske etike. Ali ni jedno ni drugo ne znači da zbog toga ne može, ili ne sme, ili ne treba da bude i pravno uređena (tj. da „mora da bude prepuštena mehanizmima samoregulacije medija”). Postoje, istina, neke moralne ili etičke obaveze koje nisu podesne da se i pravno urede, bilo zato što je pravo isuviše grub instrument za uređivanje moralnih osećanja, bilo zato što ne treba da država heteronomno interveniše u pitanja koja valja da ostanu autonomno uređena (deo tzv. pravnoslobodnog prostora). Pravo odn. obaveza opoziva nije od takvih moralnih i etičkih prava, odnosno obaveza. Naprotiv. Opoziv i *može* da bude pravno uređen (dalje pod III), i *sme* da bude pravno uređen (dalje pod IV), i *treba* da bude pravno uređen baš medijskim zakonom (dalje pod V).

III. DA LI OPOZIV MOŽE ILI NE MOŽE DA SE UREDI ZAKONOM O MEDIJIMA?

Pravom ne može da se uredi: ono što zahteva finiju regulativu nego što je pravna, ono što ne može da se kontroliše da li se ostvaruje onako kako je pravno uređeno, i ono što ne može pravnom sankcijom da se iznudi da se ostvari kako je pravno uređeno. Opoziv *može u svemu da se uredi pravnim normama* – pravno su urediva sva pitanja o opozivu na koja se daju pravni odgovori: u čemu se sastoji pravo i obaveza opozivanja, na koju vrstu informacija se opoziv odnosi, ko ima pravo da ga zahteva, ko je dužan da ga objavi, iz kojih razloga sme da uskrati objavljivanje, u kom roku može da se od tog lica zahteva objavljivanje opoziva, u kom roku to lice opoziv mora da objavi, na koji način se objavljuje itd. Sve te

8 Jellinek, G., 1878, *Die soziaethische Bedeutung von Recht, Unrecht und Strafe*, Wien, pp. 42. i d., 28, 56, 58, 109, Kersten, J., 2000, *Georg Jellinek und die klassische Staatslehre*, Tübingen, pp. 329. i d., Hartmann, N., 2009, *Moral Values*, New Brunswick, p. 232. Ritter, C., 1971, *Der Rechtsgedanke Kants nach den frühen Quellen*, Frankfurt a. M., pp. 275. i d. pokazuje da je stav o pravu kao minimumu morala zastupao, u stvari, već Immanuel Kant, vek ranije, još 1772. godine.

9 Legradić, R., 1965, *Sociologija prava*, Beograd, str. 38, Legradić, R., 1971, *Socioteorija*, Beograd, str. 110.

odredbe su takve da ih je moguće kontrolisati u primeni u pogledu toga da li se poštuju u praksi. I sve obaveze, ako su povređene, moguće je ishoditi pravnom sankcijom na pravnom (sudskom) putu. Sve to se može potvrditi već upoznavanjem samih odredaba Nacrta ili odredaba bilo kojeg zakona ili sudske prakse iz bilo koje države u kojoj je pravo na opoziv uređeno u zakonu ili praksom sudova.

Štaviše, ne samo da opoziv može da bude pravno uređen nego on i jeste pravno uređen u zakonima i/ili u ustaljenoj sudskoj praksi niza država, širom sveta. Opoziv spada, štaviše, u praksi među najčešće upotrebljavana pravna sredstva kod zaštite ličnih prava ne samo na kontinentu, naročito u Nemačkoj¹⁰,

- 10 Pravo na opoziv nije izričito navedeno u zakonu; oblikovala ga je sudska praksa, s jedne strane, u analogiji sa u § 1004. BGB uređenom tužbom za uklanjanje u slučaju povrede prava svojine, a s druge strane, kao vid naknade štete po § 823. u vezi sa § 249. BGB. Od novije literature o pravu na opoziv u Nemačkoj up. Wenzel, K. E., 1986, *Das Recht der Wort- und Bildberichterstattung (Handbuch des Äußerungsrecht)*, Köln, pp. 550. i d., Wasserburg, K., 1988, *Der Schutz der Persönlichkeit im Recht der Medien (Ein Handbuch über die Ansprüche auf Schadensersatz, Unterlassung, Widerruf und Gegendarstellung)*, Heidelberg, pp. 42. i d., 305. i d., 322, 324. i d., Damm, R., Kuner, W., 1991, *Widerruf, Unterlassung und Schadensersatz in Presse und Rundfunk*, München, pp. 134. i d., Schwerdtner, P., *Persönlichkeitsschutz im Zivilrecht*, u: Grimm, D., Schwerdtner, P., 1997, *Schutz der Persönlichkeit, Karlsruher Forum 1996*, Karlsruhe, pp. 37. i d., Steffen, E., *Widerrufsanspruch*, u: Löffler, M., Wenzel, K. E., Sedelmeier, K., 1997, *Presserecht*, München, pp. 398. i d., Prinz, M. u: Campbell, C. (ur.), 1997, *International Media Liability (Civil Liability in the Information Age)*, Chichester i dr., pp. 205. i d., Prinz, M., Peters, B., 1999, *Medienrecht (Die zivilrechtlichen Ansprüche)*, München, pp. 458. i d., Stuhlmann, C., 2001, *Der zivilrechtliche Persönlichkeitsschutz bei Ehrverletzung und kommerzieller Vermarktung in Deutschland*, Norderstedt, pp. 136. i d., Petersen, J., 2003, *Medienrecht*, München, pp. 74. i d., Rebock, K., 2005, *Medien- und Presserecht (Grundlagen, Ansprüche, Taktik, Muster)*, München, pp. 98. i d., Fechner, F., 2006, *Medienrecht*, Tübingen, pp. 93. i d., Beater, A., 2007, *Medienrecht*, Tübingen, pp. 776. i d., Klüber, R., 2007, *Persönlichkeitsschutz und Kommerzialisierung (Die juristisch-ökonomischen Grundlagen des Schutzes des vermögenswerten Bestandteile des allgemeinen Persönlichkeitsrechts)*, Tübingen, pp. 115. i d., 176, 190, Kamps, I. u: Götting, H.-P., Schertz, C., Seitz, W. (ur.), 2008, *Handbuch des Persönlichkeitsrechts*, München, pp. 768. i d., 777. i d., 783. i d., Luch, A. D., 2008, *Das Medienpersönlichkeitsrecht – Schranke der „vierten Gewalt“ (Das allgemeine Persönlichkeitsrecht im Spannungsverhältnis zur Mediefreiheit unter dem Grundgesetz und der Europäischen Menschenrechtskonvention)*, Frankfurt a.M., pp. 320. i d., Fischer, J. K., 2008, *Medienrecht und Medienmärkte*, Berlin i dr., pp. 32, 118, Paschke, M., 2009, *Medienrecht*, Berlin i dr., pp. 310, 393, 399. i d., Loef, R., 2009, *Zum Spannungsfeld zwischen Medienfreiheit und Persönlichkeitsschutz (Unterhaltungsöffentlichkeit und privates Medienrecht)*, Bonn, pp. 165. i d., Tacke, S. C., 2009, *Medienpersönlichkeitsrecht (Das System der Rechtsfolgen von Persönlichkeitsverletzungen durch Massmedien)*, Berlin, pp. 124. i d., 140. i d., Branahl, U., 2009, *Medienrecht (Eine Einführung)*, Wiesbaden, pp. 269. i d., Stark, J., 2010, *Der Rückrufanspruch im allgemeinen Persönlichkeitsrecht und beim geistigen Eigentum*, Jena, pp. 45. i d., 60. i d., Spindler, G., Schuster, F. (ur.), 2011, *Rechte der elektronischen Medien (Kommentar)*, pp. 290. i d., 298, Hager, J. u: Horn, N. (ur.),

Austriji¹¹ i Švajcarskoj¹², nego i drugde¹³. Prihvaćen je i u sudskoj praksi država sa drugačijom pravnom tradicijom, i bez izričitog pominjanja u zakonu, npr. u Francuskoj (naročito u sudskim slučajevima „Saumur”

- 1999, *J. v. Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, 2. Buch, Recht der Schuldverhältnissen, §§ 823–825*, Berlin, pp. 340. i d., Zorn, N., Ansprüche und Rechtsschutzmöglichkeiten, u: Dörr, D. i dr. (ur.), 2011, *Handbuch Medienrecht (Recht der elektronischen Massenmedien)*, Frankfurt a.M., pp. 490. i d., Renner, C., Presserechtliche Ansprüche, u: Wandtke, A.-A. (ur.), 2011, *Medienrecht (Praxishandbuch), Bd. 4, Rundfunk- und Presserecht, Veranstaltungsrecht, Schutz von Persönlichkeitsrechten*, Berlin i dr., pp. 95, 125. i d., Hager, J., u: Martinek, M. (ur.), 2012, *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Eckpfeiler des Zivilrechts*, Berlin, pp. 1084. i d.
- 11 Zakonski je uređeno od 1916. godine kada je Trećom delimičnom novelom ABGB uneto u § 1330. st. 2., up. o pravu na opoziv u Austriji npr. Wolff, K. u: Klang, H. (ur.), 1951, *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch, 6. Bd., §§ 1293–1502*, Wien, pp. 164. i d., Koziol, H., 1975, *Österreichisches Haftpflichtrecht, Bd. II, Besonderer Teil*, Wien, pp. 16, 143. i d., 147. i d., 222. i d., 233, Kapfer, H., 1976, *Das Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch*, Wien, pp. 1483. i d., Harrer, F. u: Schwimann, M. (ur.), 1997, *Praxiskommentar zum ABGB, Bd. 7, §§ 1293–1502 ABGB*, Wien, p. 349, Reischauer, R. u: Rummel, P. (ur.), 2002, *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch, 1. Teil*, Wien, pp. 511. i d., Dittrich, R., Tades, H., 2002, *Das Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch*, Wien, p. 473, Holoubek, M., Kassai, K., Traimer, M., 2006, *Grundzüge des Rechts der Massenmedien*, Wien, p. 124, Danzl, K.-H. u: Koziol, H., Bydlinski, P., Bollenberger, R. (ur.), 2007, *Kurzkommentar zum ABGB*, Wien, pp. 1542. i d.
- 12 Nije izričito navedeno u zakonu; u sudskoj praksi i literaturi prihvaćeno je i kao oblik tužbe za uklanjanje radi zaštite prava ličnosti po članu 28, sada članu 28a. st. 1. t. 2. ZGB, i kao vid naknade neimovinske štete po članu 49. OR. O pravu na opoziv u Švajcarskoj v. npr. Schumacher, R., 1960, *Die Presseäußerung als Verletzung der persönlichen Verhältnisse (insbesondere ihre Widerrechtlichkeit)*, Freiburg, pp. 179, 207, Riklin, F., 1968, *Der Schutz der Persönlichkeit gegenüber Eingriffen durch Radio und Fernsehen nach schweizerischem Privatrecht*, Freiburg, pp. 343. i d., 393. i d., Tercier, P., 1984, *Le nouveau droit de la personnalité*, Zurich, pp. 111, 174. i d., Pedrazzini, M. M., Oberholzer, N., 1985, *Grundriss des Personenrechts*, Bern, p. 145, Schürmann, L., Nobel, P., 1993, *Medienrecht*, Bern, pp. 248, 261, Bucher, A., 1986, *Natürliche Personen und Persönlichkeitsschutz*, Basel i dr., p. 145, Bucher, A., 1995, *Personnes physiques et protection de la personnalité*, Bâle i dr., p. 143, Riemer, H. M., 1995, *Personnenrecht des ZGB (Studienbuch und Bundesgerichtspraxis)*, Bern, p. 139, Honsell, H., 1996, *Schweizerisches Haftpflichtrecht*, Zürich, p. 100, Meili, A. u: Honsell, H., Vogt, N. P., Geiser, T. (ur.), 2002, *Basler Kommentar zum Schweizerischen Privatrecht, Zivilgesetzbuch I, Art. 1–456 ZGB*, Basel i dr., pp. 270. i d., Schnyder, A. K. u: Honsell, H., Vogt, N. P., Wiegand, W. (ur.), 2003, *Basler Kommentar zum Schweizerischen Privatrecht, Obligationenrecht I, Art. 1–529 OR*, Basel i dr., p. 374, Hausheer, H., Aebi-Müller, R. E., 2005, *Das Personenrecht des Schweizerischen Zivilgesetzbuches*, Bern, pp. 216. i d.
- 13 Npr. o Škotskoj čitamo sledeće: „Verovatno najupotrebljavanija pravna sredstva protiv medija jesu zahtev za izvinjenje i zahtev za opoziv. Posebno zakonsko ovlašćenje predviđeno je čl. 2, 3. i 4. Defamation Act-a od 1996, koji propisuje mediju, koji je objavio tvrdnju za koju se tvrdi da je difamatorna, da je preinači putem pisane ponude licu da dâ ispravku, izvinjenje ili naknadu”, Grassie, G., Edward, T. J. u: Campbell, C. (ur.), 1997, *International Media Liability (Civil Liability in the Information Age)*, Chichester i dr., p. 346.

i „Fred Lip”).¹⁴ Sreće se, zakonski uređen ili praćen čvrstom sudskom praksom, i u nizu država koje spadaju u različite pravne porodice, i čiji pravni poreci imaju međusobno znatno različite osobine, kada se uporede sa već pomenutim pravnim porecima, npr. u Gruziji,¹⁵ Kanadi,¹⁶ Novom Zelandu,¹⁷ Škotskoj,¹⁸ SAD.¹⁹ A u Jugoslaviji, posle Drugog svetskog rata, moglo je pravo na opoziv da se primenjuje (na osnovu Zakona o nevažnosti pravnih pravila donetih pre 6. aprila 1941. i za vreme neprijateljske okupacije)²⁰ kao pravno pravilo sadržano u § 1330. OGZ-a. Niko u bilo kom delu bivše Jugoslavije nije osporio mogućnost da se opoziv pravno uredi, i posvuda je prihvaćen kao oblik nenovčane naknade nematerijalne štete prouzrokovane povredom prava ličnosti i uspostavljanja povrednog ličnog dobra, a često se kao primer moguće primene navodilo upravo opozivanje informacija objavljenih u mas-medijima.²¹

- 14 Mada se u literaturi svojevremeno tvrdilo da sud ne bi mogao u slučaju klevete da obaveže tuženog na opozivanje tvrdnje (npr. Mazeaud, H., Mazeaud, L., Mazeaud, J., Tunc, A., 1960, *Traité théorique et pratique de la responsabilité civile délictuelle et contractuelle*, Tome III, Paris, p. 451. n° 2330), sudovi su postupili drugačije u slučajevima kada je zahtevano povlačenje netačnih tvrdnji. U tzv. slučaju Lip, obavezan je tuženi da svakom primerku knjige doda izjavu da pravno lice kojim upravlja tužilac nije prenelo određeni žig drugoj firmi i da je takva tvrdnja tuženog posledica zablude, v. Tribunal de grande instance Paris réf 22.11.1973, 1 esp. *Recueil Dalloz – Recueil Sirey*, 1975, *Jurisprudence*, pp. 168. i d. U tzv. slučaju Saumur, kojem je povod bio film o pogibiji polaznika kadetske škole u borbi sa Nemcima juna 1940, a u kome su komandant škole i druga lica bili neistinito prikazani, tuženi je obavezan da na početak filma doda upozorenje da film ne odgovara istorijskim činjenicama, da ne predstavlja istorijsku rekonstrukciju događaja, v. Cour d'appel Paris 5.1.1972, *Recueil Dalloz – Recueil Sirey*, 1972, *Jurisprudence*, pp. 445. i d. O opozivu u Francuskoj, u poređenju sa nemačkim pravnim režimom, v. i Koch, B., 1995, *Rechtsschutz durch Gegendarstellung in Frankreich und Deutschland*, Tübingen, p. 19, Krämer, B., 2000, *Die zivilrechtliche Haftung der Medien für Persönlichkeitsrechtsverletzungen im französischen Recht*, Münster, p. 93, Stegmann, O., 2004, *Tatsachenbehauptung und Werturteil in der deutschen und französischen Presse (Eine rechtsvergleichende Untersuchung des Schutzes des persönlichen Ehre durch das Deliktsrecht)*, Tübingen, pp. 465. i d., 502.
- 15 Građanski zakonik od 1997. godine je u čl. 18. i 19. iscrpno uredio pravo na opoziv, a uređuje ga i Zakon o radiodifuziji od 2004. godine, u članu 52, v. tekst odredaba u prim. 32. i 70.
- 16 Up. McChonchie, R. D., u: Campbell, C. (ur.), 1997, *International Media Liability (Civil Liability in the Information Age)*, Chichester i dr., pp. 80. i d., 85.
- 17 Up. Akel, W., Walker, T. J. u: Campbell, C. (ur.), 1997, pp. 284, 285.
- 18 Up. Grassie, G., Edward, T. J. u: Campbell, C. (ur.), 1997, p. 346.
- 19 Up. Huber, D. u: Campbell, C. (ur.), 1997, p. 394.
- 20 *Sl. list FNRJ*, br. 86/46.
- 21 O pravu na opoziv u Jugoslaviji i pre i posle donošenja Zakona o obligacionim odnosima 1978. godine, up. npr. Jakšić, S., 1962, *Obligaciono pravo*, Sarajevo, str. 304, Stanković, O., 1998, *Naknada štete*, Beograd, str. 59, Živković, S., 1970, *Naknada štete – imovinske i neimovinske (Priručnik sa primerima tužbi i sudskom praksom)*, Beograd, str. 56, Vuković, M., 1971, *Odgovornost za štete*, Zagreb, str. 245, Cigoj, S., 1972, *Odš-*

Uostalom, kao što se *i pojave koje su najsirođnije opozivu* – odgovor pogođenog lica na objavljenu informaciju i ispravka objavljene informacije od strane pogođenog lica, javljaju kao etičke kategorije, a da to ne smeta mogućnosti da budu i da jesu uređene kao pravne kategorije, i kod nas i u mnogim državama, tako i opoziv, uprkos tome što je predmet medijske etičke autoregulacije, može da bude predmet pravne regulative.

IV. DA LI OPOZIV SME ILI NE SME DA SE UREDI ZAKONOM O MEDIJIMA?

Dakle, opoziv može da bude pravno uređen, i pravno jeste uređen na raznim stranama, a ne mora da bude prepušten isključivo medijskoj autoregulaciji. Naravno, to što je opoziv podesan za pravno uređivanje, ne

kodninsko pravo Jugoslavije, Ljubljana, str. 185, 401, Cigoj, S., 1989, *Institucije obligacij (Posebni del obligacijskega prava – kontrakti in reparacije)*, Ljubljana, str. 362, Finžgar, A., Odgovornost sredstev množičnega obveščanja zlasti tiska pri posegih v osebne ali poslovne pravne položaje, *Zbornik znanstvenih razprav*, XXX, Pravna fakulteta v Ljubljani, 1972, str. 7, Finžgar, A., 1985, *Osebnostne pravice (Die Persönlichkeitsrechte)*, Ljubljana, str. 54. i d., 88. i d., Finžgar, A., 1988, *Prava ličnosti*, Beograd, str. 61. i d., 101. i d., Finžgar, A., *Civilnopravno varstvo človekovih pravic*, u: Jambreč, P., Perenič, A., Uršič, M. (ur.), 1988, *Varstvo človekovih pravic (razprave, eseji in dokumenti)*, Ljubljana, str. 143. i d., Vodinečić, V. V., 1974, Odnos prava na opoziv i prava na ispravku, *Pravni život*, 12, str. 37. i d., Vodinečić, V. V., 1975, Pravo na opoziv nedopuštenih informacija, *Naša zakonitost*, 2, str. 3–24, Vodinečić, V. V., 1978, Zaštita ličnosti uzvraćanjem na informaciju, u: Z. Šeparović (ur.), 1978, *Odgovornost u informativnoj djelatnosti*, Zagreb, str. 293. i d., Vodinečić, V. V., Lična prava, u: Stanković, O., Perović, S., Trajković, M. (ur.), 1978, *Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada*, tom I, Beograd, str. 930. i d., Vodinečić, V. V., 1988, Obligationopravna zaštita ličnosti (decenija ZOO: malo, ali dobro?), u: *Zakon o obligationim odnosima 1978–1988 (Knjiga o desetogodišnjici)*, I tom, Beograd, str. 569. i d., Vodinečić, V. V. u: Vodinečić, V. V., Đerić, V., Gajin, S., Stojković, D., Živković, M., 1998, *Pravo medija (s modelom Zakona o javnom informisanju)*, Beograd, str. 191. i d., 270. i d., Vodinečić, V. V., 2003, *Pravo masmedija*, Beograd, str. 103. i d., Vizner, B., 1978, *Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima*, 2. knj., Zagreb, str. 912. i d., Stojanović, D. u: Perović, S., Stojanović, D. (ur.), 1980, *Komentar Zakona o obligationim odnosima*, Kragujevac, knj. 1, str. 598. i d., Toroman, M. u: Blagojević, B. T., Krulj, V. (ur.), 1980, *Komentar Zakona o obligationim odnosima*, Beograd, I, str. 535, Radolović, A., 1985, *Pravo ličnosti kao kategorija građanskog prava*, Zagreb, Berden, A., 1977, Pravica do popravka, javnoga odgovora in sporočila javnosti, *Pravnik*, 1–3, str. 25. i d., Berden, A., 1999, Svoboda izražanja in zaštita posameznikov pred njeno zlorabo, *Pravna praksa*, 15, *Priloga*, str. V, Krivic, M., Od svobode tiska do svobode informiranja, u: Jambreč, P., Perenič, A., Uršič, M. (ur.), 1988, *Varstvo človekovih pravic (razprave, eseji in dokumenti)*, Ljubljana, str. 220. i d., Nikolić, D. Ž., 1995, *Građanskopravna sankcija (Geneza, evolucija i savremeni pojam)*, Novi Sad, str. 113, a o opozivu u Jugoslaviji pre Drugog svetskog rata kod Kalodera, M., 1941, *Naknada neimovinske štete (Rasprava iz komparativnoga prava)*, Zagreb, str. 22, 56, 272, 274, 325. i d., 370, 396.

znači još i da sme pravno da se uredi. Ne bi smeo da se uredi pravom nego bi „morao da bude prepušten mehanizmima samoregulacije medija” ako bi njegovo uređenje medijskim zakonom zabranjivo Ustav, ili potvrđeni međunarodni akt, ili propis Evropske unije (ako u interesu harmonizacije postupamo kao da su propisi Evropske unije takođe obavezujući i sa višom snagom od zakona), odnosno ako bi Ustav, potvrđeni međunarodni akt ili propis Evropske unije nalagao da se opoziv uredi isključivo putem samoregulative medija.

Ne postoji nijedan propis ni Evropske unije, ni Saveta Evrope, a ni odredba Ustava Srbije, kojima se zabranjuje pravno uređivanje prava na opoziv, odnosno kojima se dopušta samo samoregulacija. Ne postoji nijedna odluka ni suda u Luksemburgu, ni suda u Strazburu, koja bi bila osnov za zabranu takve zakonske regulative opoziva, odnosno za dopuštenost isključivo samoregulacije medija u pogledu opoziva. Evropski sud za ljudska prava u Strazburu je, štaviše, generalno iskazao da su dopuštena čak i preventivna sredstva protiv medija (*prior restraint*), a opoziv nije po svojoj prirodi i funkciji čak ni iz porodice takvih sredstava (koja po svom preventivnom karakteru pobuđuju sumnju zbog bliskosti sa cenzurom), nego je reaktivno sredstvo – upotrebljivo tek kada je neistinita ili nepotpuna povređujuća informacija već objavljena.

A kao što su lična prava, koja su zajemčena članom 8. stavom 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EK),²² ograničiva slobodom medija i radi slobode medija, kako je predviđeno stavom 2. tog člana,²³ tako je i sloboda izražavanja, koja je zajemčena članom 10. stavom 1. EK, ograničiva ličnim pravima i radi ličnih prava, kako izričito stoji u stavu 2. tog člana.²⁴ Sama EK je, dakle, predvidela

---

22 *Sl. list SCG – Međunarodni ugovori*, br. 9/03, 5/05 i 7/05 – ispr.

23 „Član 8. Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života. 1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske. 2. Javne vlasti neće se mešati u vršenje ovog prava sem ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, javne bezbednosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.”

24 „Član 10. Sloboda izražavanja. 1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanje i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća. 2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.” O ograničavanju slobode medija vidi i odredbu člana 52. stava 1. Povelje osnovnih

mogućnost uzajamnog ograničavanja, dok konkretizovanje tog ograničavanja ostvaruje svaka država potpisnica, uz krajnju kontrolu Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu. Pravnim režimom koji sadrži Nacrt ta konkretizacija u pogledu uzajamnog ograničavanja između, s jedne strane, prava na opoziv kao sredstva za zaštitu ličnih prava i, s druge strane, slobode medija, ostvarena je uz uvažavanje heurističke ideje uravnoteživanja, balansiranja tih prava, a ne jednostranog žrtvovanja jednog od tih prava u korist drugog. Zato, između ostalog, ne postoji pravo da se zahteva opoziv mišljenja (vrednosnih iskaza) nego samo činjeničnih iskaza (dakle, samo onih informacija koje se mogu dokazati kao neistinite), i to samo činjeničnih iskaza koji su doista neistiniti ili nepotpuni, i to samo neistinitih i nepotpunih iskaza kojima se povređuje pravo lica na koje se odnosi. Prinuda da se opozove mišljenje, činjenični iskaz čija neistinitost nije dokazana, i neistinit činjenični iskaz koji ne nanosi povredu, svakako bi bila nepodnošljivo zahvatanje u slobodu medija. A ograničenje pravne prinude na to da se opozove samo dokazano neistinita ili nepotpuna povređujuća informacija vodi računa o tome da očuvanje takve informacije ne može ni biti sadržina slobode medija: sloboda medija se ni u jednom svom segmentu ne sastoji u ovlašćenju medija da opstane, da se održi dokazano neistinita ili nepotpuna njegova informacija koja povređuje prava lica.

Pravo lica da traži opoziv i obaveza medija da objavi opoziv bili bi u suprotnosti sa odredbom člana 10. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda²⁵ i odredbom člana 20. Ustava RS od 2006,²⁶ ako bi Nacrtom bili uređeni tako da predstavljaju nelegalno, nelegitimno ili neproporcionalno ograničenje slobode izražavanja. *Uređenje opoziva iz Nacrta je i legalno ograničenje slobode medija (što znači: bilo bi zasnovano na zakonu, uređeno dovoljno određenim pravnim normama, i dostupno svakome jer se zakon objavljuje), i legitimno (jer služi zaštitu ugleda i prava*

---

prava Evropske unije, *Sl. list Evropske unije* od 26.10.2012 (2012/C 326/02), v. i sledeću prim.

- 25 Povelja osnovnih prava Evropske unije, za razliku od EK, ne reguliše ograničenje kod svakog priznatog prava ponaosob, nego njen član 52. stav 1. navodi uslove za dopuštenost ograničenja (legalnost, poštovanje suštine prava, legitimnost i proporcionalnost) koji jedinstveno važe za sva priznata prava, uključujući slobodu izražavanja mišljenja i slobodu medija, zajemčene čl. 10. i 11. Povelje.
- 26 „Ograničenja ljudskih i manjinskih prava. Član 20. (1) Ljudska i manjinska prava zajemčena Ustavom mogu zakonom biti ograničena ako ograničenje dopušta Ustav, u svrhe radi kojih ga Ustav dopušta, u obimu neophodnom da se ustavna svrha ograničenja zadovolji u demokratskom društvu i bez zadiranja u suštinu zajemčenog prava. (2) Dostignuti nivo ljudskih i manjinskih prava ne može se smanjivati. (3) Pri ograničavanju ljudskih i manjinskih prava, svi državni organi, a naročito sudovi, dužni su da vode računa o suštini prava koje se ograničava, važnosti svrhe ograničenja, prirodi i obimu ograničenja, odnosu ograničenja sa svrhom ograničenja i o tome da li postoji način da se svrha ograničenja postigne manjim ograničenjem prava.”

drugih kao jednom od legitimnih ciljeva za ograničenje), i *proporcionalno* (jer predstavlja sredstvo potrebno i podesno za ostvarenje legitimnog cilja – za restituciju povređenih prava, a ne nadilazi meru ograničenja slobode medija, dovoljno da se taj legitimni cilj ostvari).

U javnoj raspravi se tvrdilo,²⁷ međutim, da je pravo na opoziv nepotrebno, suviše sredstvo zaštite i da, u stvari, predstavlja preterano, neproporcionalno ograničenje slobode medija koje nadilazi meru dovoljnog ograničenja zato što već postoji jedno drugo, podjednako efikasno sredstvo zaštite ličnih prava i drugih prava i pravnozaštićenih interesa koji mogu biti povređeni informacijom medija. To drugo sredstvo je pravo na ispravku.²⁸ Ali postojanje uz prava na ispravku i prava na opoziv kao sredstva koje donosi isti tip zaštite – meritornu informaciju namesto neistinite ili nepotpune koja povređuje pravo lica na koje se odnosi, *ne predstavlja niukoliko veće ograničenje slobode izražavanja (slobode medija)* nego ako bi postojalo samo pravo na ispravku. Razlog je taj što ne postoji nikakva mogućnost da se upotrebe oba sredstva povodom jedne te iste neistinite ili nepotpune povređujuće informacije, nego samo jedno od njih: *ili ispravka ili opoziv*. Ako se objavi ispravka neistinite ili nepotpune povređujuće informacije, nema mesta još za opoziv, ako se objavi opoziv, nema mesta još i za ispravku (alternativnost upotrebe sredstava zaštite). Mogućnost povređenog da *bira* da li će tražiti objavljivanje svoje ispravke ili medijskog opoziva, ni na koji način ne predstavlja neproporcionalno ograničenje slobode medija, budući da u slučaju objavljivanja neistinite ili nepotpune povređujuće informacije može da usledi reaktivno objavljivanje *samo jedne meritorne informacije*, bilo u vidu ispravke, bilo u vidu opoziva. Taj princip, da je upotrebom jednog sredstva *konzumirana potreba za zaštitom* i time isključena upotreba drugog jednakovrednog sredstva, na nesumnjiv je način i izričito konkretizovan u Nacrtu baš u pogledu odnosa između prava na ispravku i prava na opoziv.²⁹ (Što se toga tiče, Nacrt ne donosi ništa novo, budući da je *alternativnost upotrebe ispravke ili opoziva već izričito iskazana* i u sada važećem Zakonu o javnom informisanju od 2003.)³⁰

---

27 Vidi u osnovnom tekstu ispred prim. 3.

28 Zajemčeno je Ustavom RS od 2006. („Sloboda medija. Član 50. stav 4: Ostvarivanje prava na ispravku neistinite, nepotpune ili netačno prenete informacije kojom je povređeno nečije pravo ili interes i prava na odgovor na objavljenu informaciju uređuje se zakonom”), a bliže uređeno Zakonom o javnom informisanju Srbije od 2003. (čl. 47. i d.). Nacrt zakona o javnom informisanju i medijima ostao je pri sadašnjem pravnom režimu.

29 Član 111. Nacrta u vezi sa članom 109. stavom 1. tačkom 15.

30 U članu 60. u vezi sa članom 58. stavom 1. tačkom 15. „Razlozi da sud ne naredi objavljivanje ispravke. Član 60. Sud neće narediti odgovornom uredniku da objavi ispravku,

Štaviše, po argumentu koji se upotrebljava u SAD, opoziv predstavlja čak *manje ograničenje slobode medija nego odgovor* (a isto važi i u poređenju opoziva sa ispravkom) jer medij objavljuje *svoj sopstveni opoziv*, dok obaveza medija da objavi odgovor (odnosno ispravku) povređenog lica jeste obaveza da medij objavi nešto što ne potiče od samog medija nego je *tuđ tekst*, tekst tražioca odgovora³¹ (odnosno ispravke).

Uostalom, mada je opoziv rasprostranjeno sredstvo u pravu niza država članica Saveta Evrope, a tu i često u upotrebi, *u tim državama članicama Saveta Evrope nije osporena spojivost prava na opoziv sa jamstvom slobode izražavanja, ni pred ustavnim sudom u tim državama, ni pred sudom u Strazburu*. U jedinom poznatom mi slučaju iz država članica SE da se tvrdilo da pravo povređenog da traži opoziv medijske informacije, priznato Građanskim zakonikom Gruzije od 2007,³² protivustavno ogra-

odnosno deo ispravke: [...] ako postoji neki od razloga za neobjavljivanje navedenih u članu 58. stav 1. tač. [...] 6) do 18) ovog zakona, koji shodno važe za ispravku”. „Razlozi za neobjavljivanje odgovora. Član 58. Odgovorni urednik nije dužan da objavi odgovor, odnosno sud neće narediti odgovornom uredniku da objavi odgovor ako: [...] 15) je već objavljena ispravka ili opoziv iste informacije na koju se odgovara ili je na drugi način postignut učinak radi koga se traži objavljivanje odgovora odnosno dela odgovora, osim ako se radi o ponovljenom objavljivanju informacije; [...]”

Ista ideja je izražena u Zakonu o javnom informisanju od 2003. i u pogledu odnosa između objavljivanja presuda po tužbi za propuštanje i objavljivanja opoziva, u članu 72. stavu 2: „Sud može, na zahtev lica iz stava 1. ovog člana, narediti odgovornom uredniku da [...] objavi presudu kojom je zabranio ponovno objavljivanje informacije, ako nije već objavljena ispravka ili opoziv (povlačenje tvrdnje) ili presudom već naredeno objavljivanje ispravke ili opoziva”.

Pravnici praktičari (sudije) nisu imali nikakvih teškoća da zapaze da po Zakonu o javnom informisanju od 2003. povređeni može da, povodom jedne povređujuće medijske informacije, vrši samo jedno od tih prava, a ne oba kumulativno; tako je i suđeno, vidi upućivanje u prim. 80, a zakonski propisanu alternativnost su sudije isticale i u svojim stručnim napisima, vidi u prim. 81.

- 31 Barron, J. A., *Creating a New First Amendmend Right: Miami Herald Publishing Co. v. Tornillo and the Story of Access to the Media*, u: Russomanno, J. (ur.), 2005, *Defending the First (Commentary on First Amendment – Issues and Cases)*, Mahwah, New Jersey, p. 18. navodi stav iskazan u sudskoj praksi: „[...] velika je razlika između zakona o opozivu i zakona o odgovoru. Kada je reč o pravu na odgovor, povređeno lice piše odgovor. U slučaju zakona o opozivu, novina piše opoziv. U tom slučaju opoziv još uvek uredništvu ostavlja kontrolu nad novinama”.
- 32 „Član 18. Lično neimovinsko pravo. [...] (2) Lice ima pravo da od suda zahteva opoziv izjave kojom se povređuje njegova čast i dostojanstvo, odaje tajna iz njegovog ličnog života, narušava njegov lični integritet ili oštećuje njegov poslovni ugled. To ne važi ako onaj ko je dao izjavu može da dokaže da ona odgovara istini. Isto važi ako se nepotpunim navođenjem činjenica povređuje čast i dostojanstvo lica ili oštećuje njegov poslovni ugled. (3) Ako se putem medija objave izjave koje povređuju čast i dostojanstvo lica, škode njegovom poslovnom ugledu ili zadiru u njegovu intimnu sferu, opoziv ima da usledi u istom masmediju [...] (6) Pravna zaštita koja je obezbeđena ovim članom sleđuje nezavisno od krivice povredioca. Ako je povreda skrivljena, povređeno lice može

ničava slobodu medija, Ustavni sud Gruzije je našao da to sredstvo zaštite nije problematično sa stanovišta zajemčene slobode medija.³³

Ne mogu a da ne naglasim da je zanimljivo da ni u Sjedinjenim Američkim Državama, dakle, u državi poznatoj i po tome što tamošnji Supreme Court, koji je proglasio nespojivim sa ustavnim jemstvom slobode izražavanja čak pravo na odgovor (*right of reply*) u štampi (ne i u elektronskim medijima), koje je zakonom uređeno u nekim američkim državama³⁴ – nije, za razliku od toga, našao da je sa slobodom izražavanja nespojivo pravo na opoziv (*right of retraction*),³⁵ koje je zakonski uređeno u tzv. *retraction statutes* u većini država SAD (u njih trideset tri). Ti zakoni propisuju da lice povređeno informacijom medija, ako namerava da traži odgovornost medija zbog objavljene povređujuće informacije, mora prethodno da zahteva od medija da opozove informaciju, pa ako medij

---

da zahteva i naknadu štete. Kao šteta može da se traži i dobit koju je ostvario povredilac. Naknada štete obuhvata i onu štetu koja je neimovinska. Naknada neimovinske štete može da se zahteva nezavisno od naknade imovinske štete.”

- 33 Ustavni sud Gruzije (N2/I/24) smatra da je odredba člana 18. stava 2. Građanskog zakonika od 2007. godine, koja reguliše pravo na opoziv, saglasna ustavu što se tiče jemstva slobode izražavanja, up. Andguladze, M., 2011, *Kollision zwischen Medienfreiheiten und allgemeinem Persönlichkeitsrecht (Funktion des Informationsinteresses der Öffentlichkeit)*, Hamburg, pp. 226. prim. 1682, 253.
- 34 U.S. Supreme Court je u slučaju *Miami Herald Publishing Co. v. Tornillo* (418 U.S. 241, 94 S.Ct. 2831, 41 L.Ed.2d. 730 /1974/) našao da pravo na odgovor u štampi, zakonom Floride od 1913. dato kandidatima za javnu funkciju u izbornom procesu, povređuje slobodu medija iz Prvog amandmana budući da vlast ne može nijednim novinama da kaže šta da ne štampaju ni šta da štampaju. Up. npr. kod Holsinger, R. L., 1991, *Media Law*, New York i dr., pp. 454. i d. Američko pravo na odgovor nije, kao u Evropi, sudski ostvarivo pravo na objavljivanje odgovora (dakle, nije posredi *compulsory* odn. *mandatory right of reply*) u svakoj vrsti medija – u slučaju odbijanja objavljivanja odgovora u štampi, jedina sankcija za štampu je novčana kazna (u Nevadi), odnosno naknada štete zbog uvrede i klevete (u Misisipiju), niti je pravo svakog lica o kome je informacija već samo kandidata za javne funkcije (u Misisipiju). U SAD je u periodu dužem od pola veka nastajalo pravo na odgovor u elektronskim medijima, takođe neostvarivo sudskim putem, ograničeno na informacije koje predstavljaju napad na ugled, karakter, integritet i drugo lično svojstvo, a koje su od značaja za javnost, ali zato upotrebljivo i protiv mišljenja vrednosnih sudova. Ovo pravo na odgovor u elektronskim medijima U.S. Supreme Court nije proglasio neustavnim u slučaju *Red Lion Broadcasting Co. v. Federal Communications Commission* (395 U.S. 367, 89 S.Ct. 1794, 23 L.Ed.2d 371 /1969/), up. npr. Holsinger, R. L., 1991, pp. 453. i d.
- 35 „Sudija Brennan je u slučaju *Miami Herald* napisao kratko *concurring opinion* da ništa u stavu suda [o neustavnosti zakona o odgovoru] ne bi smelo da se shvati tako da sugeriše nevažnost zakona o opozivu sa stanovišta Prvog amandmana”, up. Barron, J. A., *Creating a New First Amendmend Right: Miami Herald Publishing Co. v. Tornillo and the Story of Access to the Media*, u: Russomanno, J. (ur.), 2005, *Defending the First (Commentary on First Amendment – Issues and Cases)*, Mahwah, New Yersey, p. 18; Hartman, G., Mersky, R. M., Tate, C. L., 2004, *Landmark Supreme Court Cases (The Most Influential Decisions of the Supreme Court of the United States)*, New York, p. 274.

dobrovoljno objavi opoziv (jasno označen kao opoziv, na odgovarajućem mestu, odnosno u odgovarajuće vreme, i distribuisan istoj publici kao i tvrdnja koja se opoziva) to, između ostalog, isključuje neke vidove pravne odgovornosti (naročito tzv. *punitive damages*) i smanjuje odgovornost za naknadu štete.³⁶ U nekim državama SAD dobrovoljno povlačenje tvrdnje ne utiče samo na odgovornost za štetu nego postoji i utuživo pravo da se zahteva davanje opoziva.³⁷

V. DA LI OPOZIV TREBA ILI NE TREBA DA SE UREDI ZAKONOM O MEDIJIMA?

Dakle, opoziv i može i sme da bude pravno uređen, ali nije samim tim još rečeno i da treba da bude pravno uređen. Međutim, doista treba. Evo i zašto.

1. DA LI KOD NAS UOPŠTE POSTOJI ETIČKA OBAVEZA OPOZIVA?

Ispitujući da li opoziv treba da bude i pravno uređen, ispitajmo prvo da li je pravo na opoziv možda *suvišno* kao pravna kategorija ako već postoji kao moralna i etička? Takav stav i jeste smisao bar jednog od uvodno

36 Zainteresovani za bliže upoznavanje sa pravom na opoziv na američki način naći će informacije npr. kod Stoll, H., *Consequences of Liability: Remedies*, u: Tunc, A. (ur.), 1972, *International Encyclopedia of Comparative Law, Vol XI, Torts*, Tübingen i dr., p. 165, Dewall, Hans von, 1973, *Gegendarstellungsrecht und Right of reply (Eine rechtsvergleichende Untersuchung über Hörfunk und Fernsehen in der Bundesrepublik Deutschland und den USA)*, Berlin, pp. 59. i d., Dickerson, D. L., 1977, *A Challenge to the Constitutionality of Retraction Statutes*, Carbondale, Perle, E. G., Fisher, M. A., Williams, J. T., 2004, *On Publishing Law, 2004 Supplement*, pp. 5–63. i d., Huber, D. u: Campbell, C. (ur.), 2009, *International Media Liability (Civil Liability in the Information Age)*, Chichester i dr., p. 394, Zelezny, J. D., 2011, *Communications Law (Liberties, restraints and the modern media)*, Boston, pp. 161. i d., Belmas, G., Overbeck, W., 2012, *Major Principles of Media Law*, Boston, pp. 159. i d.

American Bar Association sačinila je 1994. godine Model jednoobraznog zakona o opozivu (Uniform Correction or Clarification of Defamation Act), ozakonjen u nekim državama SAD, a takođe je National Conference of Commissioners on Uniform State Laws sastavila model zakona o opozivu, v. kod Belmas, G., Overbeck, W., 2012, *Major Principles of Media Law*, Boston, p. 160, Towers-Romero, S., 2009, *Media and Entertainment Law*, Clifton Park, pp. 90. i d.

37 Klüber, R., 2007, *Persönlichkeitsschutz und Kommerzialisierung (Die juristisch-ökonomischen Grundlagen des Schutzes des vermögenswerten Bestandteile des allgemeinen Persönlichkeitsrechts)*, Tübingen, p. 176; Wittern, F., 2004, *Das Verhältnis von Right of Privacy und Persönlichkeitsrecht zur Freiheit der Massenmedien (Eine rechtsvergleichende Darstellung des Verhältnisses von Right of Privacy und Persönlichkeitsrecht zu der Redefreiheit in den Vereinigten Staaten von Amerika und der Presse- und Rundfunkfreiheit in Deutschland)*, Hamburg, p. 289.

citiranih domaćih protivljenja pravu na opoziv.³⁸ Proverimo zato, prvo, da li pravo na opoziv, odnosno obaveza opozivanja uopšte postoji kod nas kao etička dužnost novinara. Do sada smo polazili od pretpostavke da opozivanje, tj. povlačenje neistinite ili nepotpune povređujuće tvrdnje nije samo moralna obaveza nego da uistinu postoji i kao kodifikovana etička dužnost novinara. Da li je doista tako? Da li je nešto etička dužnost u novinarskoj profesiji, o tome se može obavestiti pre svega iz *novinarskih kodeksa*, ali i iz *kodeksa ponašanja* ako ih *nezavisna regulatorna ili slična tela* (npr. radiodifuzna komisija, savet za štampu, medijski ombudsman) donose polazeći od etičkih pravila novinarske profesije.

a. U ogromnoj većini *inostranih* novinarskih kodeksa i drugih navedenih akata, kako u Evropi,³⁹ tako i van nje, koje sam imao prilike da konsultujem, *ne sreće se opoziv, odnosno povlačenje tvrdnje, ni pod imenom opoziv* (npr. engl. *revocation*, nem. *Widerruf* i *Berichtigung*, slov. *preklic*), ni pod imenom *povlačenje tvrdnje* (npr. engl. *retraction*, franc. *rétractation*, slov. *umik*), kojim nazivima se on označava kao pravni institut u propisima, sudskoj praksi i pravnoj literaturi. Izuzetak su nemački kodeks Saveta za štampu, koji ga izričito imenuje, ali ne direktno kao predmet etičke obaveze da se opozove tvrdnja,⁴⁰ kao i kodeksi Etičkog komiteta štampe Kipra, Kodeks etike litvanskih novinara i izdavača, Kodeks prakse za štampu i periodiku Saveta štampe i Ombudsmana za štampu Irske i Kodeks novinara Makedonije, koji opoziv, tj. povlačenje tvrdnje izričito statuiraju kao etičku obavezu.⁴¹ Ni u jednom pomenutom kodeksu nije

38 Vidi u osnovnom tekstu ispred prim. 3.

39 Brojni kodeksi a u manjem broju i kodeksi ponašanja nezavisnih regulatornih tela (iz evropskih zemalja) dostupni su na http://ethicnet.uta.fi/codes_by_country.

40 Publicistička načela Nemačkog saveta za štampu – Kodeks štampe (*Publizistische Grundsätze – Pressekodex*) od 20.06.2001, kao direktivu 3.2. sadrže da: „Ako novinarsko-redatorsko prikupljanje, obrada ili upotreba ličnih podataka u štampi vodi objavljivanju ispravki, opoziva, odgovora ili mera Nemačkog saveta štampe, tada dotični medij ima da čuva to što je objavio onoliko dugo koliko i same lične podatke”.

41 Novinarski kodeks ponašanja (*Journalists' Code of Practice*), Etičkog komiteta štampe Kipra, od 1997, određuje pod 1: „Mediji obezbeđuju da se ne objavi nijedna netačna, obmanjujuća, izmišljena ili polustinita vest, informacija ili komentar. Ako se to desilo, daće opoziv i/ili izvinjenje”. Etički kodeks (*Code of Ethics*), Litvanske unije novinara, Litvanskog udruženja novinara, Udruženja izdavača periodike, Litvanskog radio i televizijskog udruženja, Litvanskog radija i televizije, od 25.04.1996, određuje u okviru dela I. Istina, čast, pristojnost, pod 25: „Mas-medij će ispraviti svoje počinjene greške i netačnosti bez odlaganja koje bi moglo povrediti određena lica, pre nego što ona to zahtevaju”, a pod 26: „Ako je očigledno da informacija u bilo kom mas-mediju sadrži netačne činjenice, informacija će biti povučena ili će pogrešne činjenice biti ispravljene smesta, objavljivanjem na odgovarajućem mestu u sledećem izdanju, radio ili televizijskom programu”. Etički kodeks litvanskih novinara i izdavača (*Code of Ethics of Lithuanian Journalists*)

rečeno u čemu se sastoji opoziv, odnosno povlačenje tvrdnje, niti je išta bliže određeno o njemu, u bilo kom pogledu.

Ali bi se i tamo gde se opoziv ni na koji način ne pominje moglo tumačiti da je etička obaveza novinara da objavi opoziv, tj. povlačenje objavljene tvrdnje sadržana u nekim drugim etičkim obavezama – *obavezi objavljivanja ispravke i obavezi objavljivanja izvinjenja*, koje se sreću u brojnim kodeksima.

Pod imenom *ispravka* (*correction, rectification, Richtigstellung, Berichtigung, popravak*), mnogi inostrani kodeksi sadrže, mada u raznim varijacijama, kao jedinu obavezu povodom objavljivanja neistinite povređujuće informacije: da je novinar dužan da *ispravi* netačnu informaciju kada sazna da je takva.⁴² U pogledu većine kodeksa nije jasno da li

---

lists and Publishers), od 2005, u članu 20. određuje: „Ako postane očigledno da informacija u bilo kojem mas-mediju sadrži neistinite činjenice, informacija će biti povučena ili pogrešne i netačne činjenice odmah demantovane, uz objavljivanje na odgovarajućem mestu u istom mas-mediju, služeći se fontom iste veličine, u istom obliku i bez ikakvog komentara od strane medija”. Kodeks prakse za novine i periodiku (*Code of Practice for Newspapers and Periodicals*) Saveta štampe Irske i Ombudsmana za štampu, od 2008, pod I. Istina i tačnost, u tački 1.2. kaže: „Ako je objavljena značajna netačnost, izjava koja dovodi u zabludu ili poluistiniti izveštaj ili slika, ispraviće se odmah i na odgovarajući način”. A u tački 1.3: „Kada je to primereno, objaviće se odmah i na odgovarajući način opoziv, izvinjenje, pojašnjenje, objašnjenje ili odgovor”.

Opoziv se sreće pod imenom demanti u *Kodeksu na novinarite na Makedonija*, od 14.11.2001: „Držeći se ovih principa i etičkih vrednosti: [...] 3. Novinar će nastojati da se obezbedi objavljivanje ispravke, demantija ili odgovora u slučaju da se utvrdi netačnost informacije”.

O pravu na opoziv, odnosno obavezi opoziva govori i Kodeks ponašanja emitera Gruzije, Gruzijske nacionalne komisije za komunikacije, od 2009, u članu 52, ali je tamo pravo na opoziv uređeno i zakonima, v. prim. 40. i 71.

- 42 Tako npr. osim kodeksa nav. u prim. 43. do 47, još i sledeći kodeksi: Kodeks ponašanja (*Code of Conduct*), Nacionalne unije novinara, glavni principi britanskih i irskih novinara, od 1936, 2007: „Novinar [...] 3. daje sve od sebe da ispravi netačnost kojom se nanosi povreda”. Deklaracija o načelima postupanja novinara (*Declaration of Principles on the Conduct of Journalists*), usvojena na Društvom svetskom kongresu Međunarodne federacije novinara 25–28. aprila 1954. u Bordou i izmenjena na Osamnaestom svetskom kongresu Međunarodne federacije novinara 2–6. juna 1986. u Helsingoru, kaže pod 5: „Novinar će učiniti sve što je potrebno da ispravi bilo koju objavljenu informaciju za koju se nađe da je netačna i da povređuje”. Minhenska deklaracija o dužnostima i pravima novinara (*Munich Declaration of the Duties and Rights of Journalists*), usvojena na skupu udruženja novinara iz šest zemalja Evropske zajednice 23–24. novembra 1971. u Minhenu, među dužnostima novinara navodi: „6) Ispraviti svaku objavljenu informaciju za koju se pokazalo da je netačna”. Deklaracija dužnosti i prava novinarki i novinara Švajcarskog saveta štampe (*Erklärung der Pflichten und Rechte der Journalistin-*

tu obavezu predviđaju samo ako postoji pravo na ispravku kao pravna kategorija, a što znači obavezu da medij – pod pravno propisanim uslovima – objavi istinitu ispravku koju je sastavilo lice na koje se odnosi neistinita povređujuća informacija medija. U nekima, opet, upravo se radi o tome da se od novinara traži da objave ispravku na koju postoji zakonsko pravo i obaveza koju je izrekao sud.⁴³ A u nekima se naglašava

nen und Journalisten), od 17.06.1972, 16.09.1994, u delu o Deklaraciji dužnosti novinarki i novinara, određuje: „5) Ispravljaju svaku vest koju su objavili, čiji se materijalni sadržaj pokaže potpuno ili delimično pogrešan”. Etički kodeks (*Code of Ethics*) Australijskog udruženja novinara, od 1984, određuje: „10. Učiniće najviše što mogu da isprave svaku štampanu ili emitovanu informaciju za koju se nađe da je netačna i povređujuća”. Kodeks etike Slovačkog sindikata novinara (*The Code of Ethics of the Slovak Syndicate of Journalists*), Skupštine Slovačkog sindikata novinara, 1990, pod I. Novinar i publika, navodi: „Ako novinar objavi neistinu, polustinu, spekulativnu ili nepotpunu informaciju, mora da je ispravi, uključujući objavljivanje ispravke ili odgovora”. Novinarski kodeks etike (*Journalists' Code of Ethics*), Unije novinara Portugala, 1993: „5. Novinar ima da prihvati odgovornost za sav svoj rad i profesionalne radnje, i da ispravi informacije za koje se pokaže da su pogrešne ili netačne”. Prvi estonski Kodeks medijske etike (*The first Estonian Code of Press Ethics*), usvojen od strane Estonskog novinskog udruženja, Estonskog radiodifuznog udruženja i Saveta za štampu, 29.01.1998: „5.3. Ispravka će se primeniti u slučaju svake netačnosti”. Kodeks etike ukrajinskih novinara (*Code of Ethics of Ukrainian Journalists*), Ukrajinske etičke komisije, 2002, pod 12: „Novinar ima da učini sve moguće da ispravi svaku objavljenu informaciju ako se pokaže da je neistinita”. Etički kodeks Slovenačkog udruženja novinara, od oktobra 2002: „1. Novinar treba da potvrdi tačnost pribavljene informacije i da postupa pažljivo da bi izbegao greške. Svaku grešku – kakva god bila – treba izbeći i ispraviti”. Smernice za novinare (*Guidelines for Journalists*), Unije novinara Finske, od 2005, pod Ispravke i pravo na odgovor: „Netačna informacija mora se ispraviti odmah”. Kodeks štampe za Kosovo (*Press Code for Kosovo*), Udruženja profesionalnih novinara Kosova (AGPK), od 2005, pod II. Objavljivanje istine, 5: „Novinari i njihove publikacije imaju profesionalnu dužnost da smesta isprave svaku objavljenu informaciju za koju se nađe da je netačna”. Kodeks ponašanja za novinarsku praksu u Keniji (*Code of Conduct for the Practice of Journalism in Kenya*), Medijskog saveta Kenije, od 2007: „I.(b) Kad se spozna da je vest koja je objavljena netačna, da dovodi u zabludu ili da je poluistinita, odmah je treba ispraviti. Ispravke treba da donesu tačnu informaciju a ne treba da je ponove, osim kada se to zahteva zbog jasnoće”.

- 43 Tako npr. načelo br. V Načela profesionalne etike u novinarstvu UNESKO (*Principles of Professional Ethics in Journalism*), formulisana na četvrtom konsultativnom sastanku međunarodnih i regionalnih organizacija novinara 20.11.1983. u Parizu: „Priroda profesije zahteva da novinar promovise pristup publike informacijama i učešće publike u medijima, uključujući pravo na ispravku (right of correction or rectification) i pravo na odgovor”. Kodeks profesionalne etike štampe (*Code of Professional Ethics of the Press*), Turskog saveta štampe, od 1989: „16. Medij će poštovati pravo na odgovor i ispravku koji proističu iz netačne informacije”. Povelja dužnosti novinara (*Charter of Duties of Journalists*), Nacionalnog saveza italijanske štampe i Nacionalnog saveta, usvojen 08.07.1993, među Načelima navodi

da ta obaveza postoji nezavisno od zakonske obaveze.⁴⁴ Dok se u nekim kodeksima ističe da novinar treba da objavi ispravku po sopstvenoj inicijativi, ne čekajući takav zahtev povređenog lica,⁴⁵ što bi mogao biti smisao i onih kodeksa koji traže da on objavi ispravku bez odlaganja, tj.

i ovo: „Novinar ispravlja, brzo i tačno, svoje greške ili nepreciznosti, u skladu sa obavezom da ispravi i sa onim što je utvrđeno zakonom”. A u delu o Ispravci i odgovoru: „Novinar poštuje nepovredivo pravo ljudi na ispravku netačnih vesti ili pogrešnih činjenica koje se smatraju štetnim za interese ljudi”. Novinarski etički kodeks (*The Journalists' Ethical Code*), koji je usvojilo Nacionalno udruženje mađarskih novinara (MUOSZ) 1994. godine, u delu 3. o povredama pravila koja se tiču ponašanja, određuje pod 1. da predstavlja „povredu verodostojne i ispravne informacije ako novinar ili urednik: e) namerno spreči objavljivanje obavezne ispravke kako ju je odredio sudija, ili ako je objavi a izmeni tekst ili mu doda sopstveni komentar”.

- 44 Kodeks novinarskih načela (*Code of Journalistic Principles*), Belgijskog udruženja izdavača novina, Opšteg udruženja profesionalnih novinara Belgije i Nacionalnog saveza informativnih listova, od 1982. godine, navodi pod 7. Ispravka pogrešnih informacija: „Činjenice i informacije za koje se ispostavi da su pogrešne moraju se ispraviti bez ograničenja i nezavisno od zakonskih odredaba o pravu na odgovor”. Kodeks prakse štampanih medija (*Press Code of Practice*), Unije izdavača Republike Češke, od 05.09.2000, određuje, pod 2.7: „Ako se objavljena informacija naknadno pokaže kao neistinita, nepotpuna ili da na drugi način navodi na pogrešne predstave, stvar je etike da se razumno ispravi, ne čekajući na nečiju saglasnost ili na pozivanje na pravo”.
- 45 Npr. zakonski Kodeks ponašanja (*A legal Code of Conduct*), koji je doneo Parlament Danske a prihvatila i Nacionalna unija novinara Danske, od 1992, pod 7: „Netačna informacija će se ispraviti po sopstvenoj inicijativi urednika i čim se sazna za grešku koja je bitna u objavljenoj informaciji. Ispravci treba dati takvu formu da čitaoci lako mogu uočiti ispravku”. Publicistička načela – Kodeks štampe (*Publizistische Grundsätze – Pressekodex*), Nemačkog saveta za štampu od 20.06.2001, kao načelo broj 3 određuju da „medij koji je objavio vesti ili tvrdnje, naročito one koje se tiču lica, za koje se naknadno ispostavi da su pogrešne, mora da ih po sopstvenoj inicijativi neodložno ispravi na odgovarajući način”. Kodeks novinarske etike (*The Code of Journalistic Ethics*), Udruženja poljskih novinara (SDP), 2001, pod I. Informacije i mišljenja, 4: „Greške i omaške treba ispraviti što je pre moguće, čak i kad nije bilo krivice autora ili uredništva, nezavisno od toga da li neko traži njihovu ispravku”. Smernice Holandskog saveta štampe (*Guidelines from the Netherlands Press Council*), 2007, 2008, pod 6. Ispravke, 6.1: „Novinar za koga se pokaže da je izvestio netačno ili nepotpuno u pogledu neke bitne tačke, učiniće odgovarajuću i potpunu ispravku što je pre moguće i po sopstvenoj inicijativi – ako je moguće – ispravkom nedvosmisleno pokazati da je izveštaj u novinama ili na radiju i televiziji koji se ispravlja bio netačan”. Etički kodes (*Ethical Code of the National Association of Hungarian Journalists*), Nacionalnog udruženja mađarskih novinara, 2007, pod 5.1: „Autor i urednik teksta dužni su da dobrovoljno objave odgovarajuću ispravku bilo na zahtev povređenog lica, bilo da neistinitost izađe na videlo. Ako se ispravka ne objavi, etički postupak se može pokrenuti čak i ako povređeno lice ne podnese tužbu. Ako, s druge strane, sud naredi objavljivanje ispravke ili dela ispravke, etički postupak ne može izmeniti sudsku naredbu, ili sadržinu naredene ispravke”.

čim sazna za netačnost,⁴⁶ drugi govore samo o ispravljanju kada to traži povređeno lice.⁴⁷

Što se tiče onih kodeksa koji ne sadrže odredbe ni o ispravljanju netačnih ili nepotpunih informacija, moglo bi se, međutim, jednom interpretacijom, koja bi bila naklonjena dužnosti opoziva, uzeti da je obaveza

46 Novinarski etički kodeks (*Journalists Ethics Code*), Novinarske unije Belorusije, 1995, u delu o Smanjivanju štete: „Mas-medij treba da ispravi greške brzo i potpuno. Ispravke značajnih grešaka treba da se objave bez odlaganja i na vidnom mestu”. Povelja medijske etike (*Media Ethics Charter*), Poljskog udruženja novinara (SDP), Udruženja novinara Republike Poljske (SDRP), Katoličkog novinarskog udruženja, Sindikata poljskih novinara, Poljskog Udruženja privatnih emitera i dr., od 1995, u okviru Načela istine: „ – što znači da novinar, urednik, proizvođač i emiter [...] u slučaju da objave pogrešnu informaciju smesta je ispravljaju”. Etički kodeks (*Code of Ethics*), Udruženja profesionalnih novinara SAD, od 1996, u delu pod nazivom Budi odgovoran, traži od novinara: „Priznaj greške i ispravi ih odmah”. Novinarski kodeks etike (*Journalists’ Code of Ethics*), Sindikata novinara Republike Češke, od 1999, pod 3. Kredibilitet, pristojnost, i pouzdanost koja jača medijski autoritet: „a) svaka informacija za koju se nađe da je netačna mora se ispraviti bez odlaganja”. Kodeks novinarske etike (*Code of Journalistic Ethics*), Malteškog kluba štampe, 2000, u okviru Neetičkog ponašanja, pod 4. kaže: „Sledeći slučajevi smatraće se kršenjem etičkog ponašanja: [...] d. Kad god se utvrdi da je objavljena značajna netačnost, izjava koja vodi u zabludu ili poluistiniti izveštaj a ispravka se ne učini odmah i uočljivo”. Kodeks profesionalne etike novinara (*Code of Professional Ethics for Journalists*), Azerbejdžanskog saveta štampe, 2002, u okviru Načela 3. Zaštita časti i dostojanstva, nepovredivosti ličnog života: „3.4. Novinar i mas-medij moraju ispraviti greške što je pre moguće, bez obzira na to ko ih je otkrio. U izmeni, treba jasno utvrditi da li je informacija potpuno ili delimično pogrešna”. Kodeks deontologije (*Code of Deontology*), Saveta štampe Luksemburga, 2004, član 4. Tačnost i istinitost: „b. Informacije i potvrde za koje se posle objavljivanja pokaže da su neistinite ili netačne dragovoljno će biti ispravljene, bez ograničenja i bez štete po zakonske odredbe o pravu na odgovor”. Deo III: Komentari članova. Nadalje će u svakom upućivanju na zakon od 8. juna 2004. godine o slobodi izražavanja u medijima biti upotrebljena reč „zakon” [...] Ad. Art. 4 Tačnost i istinitost. [...] b) Član 11. zakona naređuje da se svako netačno prikazivanje činjenica, koje je uključeno u publikaciju, mora ispraviti dobrovoljno čim se potvrdi kao netačnost koja se tiče prikaza činjenica ili čim saradnik potvrdi ili urednik to sazna. Kodeks deontologije prihvata ove stavove”. Načela za publicistički rad – Kodeks časti za austrijsku štampu (*Grundsätze für die publizistische Arbeit – Ehrenkodex für die österreichische Presse*), Saveta za štampu, od 2011, pod 2. Tačnost (*Genauigkeit*) u tački 2.4. navode: „Čim redakcija sazna da je objavila pogrešan prikaz činjeničnog stanja, novinarskom samorazumevanju i uljuđenosti odgovara dobrovoljna ispravka”.

47 Npr. Kodeks etike za štampu, radio i televiziju (*Code of Ethics for the Press, Radio and Television*), zajedničke komisije koju su osnovali Udruženje novinskih izdavača Švedske, Udruženje izdavača magazina, Unija novinara i Nacionalni klub štampe, 1978, 1995, 2006, u delu „Blagonaklono tretirati odgovore”, stoji pod 5: „Činjenične pogreške moraju se ispraviti kad se to zahteva [...] Ispravke i odgovori će se objaviti odmah u odgovarajućoj formi, na način da mogu da ih zapaze oni koji su primili izvornu informaciju”.

objavljivanja opoziva implicirana u jednoj, vrlo uopštenoj odredbi, kakvu ti kodeksi sadrže u različitim formulacijama, a čiji je smisao: da je obaveza spram istine prva obaveza novinara.⁴⁸ Ta obaveza objavljivanja opoziva mogla bi se izvesti iz bilo koje takve uopštene odredbe, kakvih ima u novinarskim kodeksima, a čiji je smisao da novinar ima da se stara o istinitom izveštavanju. Jer ovako uopštena, ona može da bude protumačena i tako da se od novinara očekuje da učini sve što je potrebno radi istinitog izveštavanja, uključujući i objavljivanje opoziva, pošto i on tome doprinosi. Sličan kapacitet ima i odredba da novinar neće prećutati bitne informacije, budući da je i ona podesna da bude osnov obavezi objavljivanja opoziva, tj. povlačenja tvrdnje. Sve u svemu, *dok su ispravka i opoziv, odnosno pravo na ispravku i pravo na opoziv pravno dve jasno različite pojave (povređeno lice ispravlja informaciju medija, a medij opoziva svoju informaciju o povređenom), dotle neodređenost medijskih deontičkih pravila o ispravljanju netačnosti dopušta da se tumači da se netačnost ispraviti može kako svojim opozivom, tako i tuđom ispravkom.*⁴⁹

Neki kodeksi povezuju dve obaveze – *obavezu ispravljanja i obavezu izvinjenja.*⁵⁰ Prva obaveza je u tom slučaju dovoljna da, uz upravo izložene

48 Npr. Deklaracija o načelima postupanja novinara (*IFJ Declaration of Principles on the Conduct of Journalists*), Međunarodne federacije novinara (IFJ), 1954, 1986, navodi pod 1: „Poštovanje istine i prava javnosti na istinu prva je dužnost novinara”.

49 Takvo tumačenje sadržine prava povređenog na ispravljanje netačne izjave o njemu upotrebljivo je za određivanje sadržine tog prava i u onim pravnim porecima u kojima (za razliku od našeg) pravo na opoziv i pravo na ispravku nisu već u propisima određeni kao dva po sadržini različita prava. To važi npr. za odredbu člana 167. novog Građanskog zakonika Holandije (*Burgerlijk Wetboek*), član 167. BW: „Ako je neko drugom odgovoran zbog netačnog ili nepotpunog objavljivanja činjenica koje dovode u zabludu, sudija može po tužbi tog lica osuditi ovoga da objavi ispravku na način koji sudija odredi. 2) Isto važi i u slučaju da nema odgovornosti zato što se objavljivanje zbog neznanja o neistinitosti ili nepotpunosti ne može počiniocu uračunati kao nedopuštena radnja”.

50 Npr. Izjava o principima Saveta štampe Novog Zelanda (*Statement of Principles of the Press Council of New Zealand*), od 1972, određuje pod 2. Ispravke: „Ako se utvrdi da je objavljena informacija koja je materijalno netačna, odmah treba ispraviti grešku dajući ispravci tretman koji zaslužuje. U odgovarajućim okolnostima, ispravka može biti praćena izvinjenjem i pravom na odgovor pogođenog ili pogođenih lica”. U Deontološkom kodeksu novinarske profesije (*Deontological Code for the journalistic profession*), Federacije udruženja štampe Španije, od 28.11.1993, u III. Načela rada, pod 13. b) stoji: „Kad sazna da je objavio informaciju koja je pogrešna, koja dovodi u zabludu ili koja je iskripljena, novinar će biti dužan da ispravi grešku što je pre moguće i služeći se istom tipografijom ili/i audio-vizuelnom formom koja je upotrebljena za objavljivanje. Emitovaće i izvinjenje u svom mediju, kada je to primereno.” Etički kodeks (*Code of Ethics*), usvojen na Kongresu ruskih novinara 23.06.1994, pod 1. tačka (5) određuje: „Kada se uveri da je objavio pogrešan ili iskripljen sadržaj, novinar je dužan da ispravi svoju grešku u štampanom i/ili audio-vizuelnom mediju

no tumačenje, bude osnov i za opoziv. Izvinjenje je tada odvojen akt, koji sledi uz ispravku, odnosno opoziv, a kao i oni uzrokovano je neistinitošću ili nepotpunošću povređujuće informacije. Dok neki kodeksi nalažu novinaru da se izvini bez daljega ako je to neophodno,⁵¹ drugi govore o dava-

u kome je sadržaj objavljen. Ako je potrebno, obavezan je da predoči svoje izvinjenje u svom štampanom mediju." Kodeks ponašanja (*Code of Conduct*) Nacionalne unije novinara Irske, od 29. juna 1994, određuje pod 4: „Novinar će bez odlaganja ispraviti svaku škodljivu netačnost, obezbediti da ispravka i izvinjenje dobiju odgovarajući tretman i dozvoliće pravo na odgovor kritikovanim licima kada je stvar dovoljno važna". Kodeks za štampu i online medije BiH, Nezavisne unije profesionalnih novinara BiH, Saveza novinara BiH, Nezavisnog udruženja novinara Republike Srpske, Udruženja novinara Republike Srpske i Sindikata profesionalnih novinara Federacije BiH, Udruge hrvatskih novinara u BiH, od 1999, 2005, 2006. i 2011, u članu 5 – Tačnost i fer izvještavanje, navodi: „Novinari imaju profesionalnu obavezu blagovremeno ispraviti bilo koju objavljenu informaciju za koju se utvrdi da je netačna. Izvinjenje i/ili ispravka će biti objavljeni s dužnim isticanjem." *Kodeks novinara Crne Gore*, od 2002, Osnovna načela, pod 4: „Obaveza novinara je da dopuni nepotpunu i ispravi netačnu informaciju, pogotovo onu koja može naškoditi, pridržavajući se, pritom, pravila da ispravka mora biti istaknuta na odgovarajući način. Smjernice za načelo 4, 4.1 Ispravke, (a) Ako medij utvrdi da je objavio izvještaj koji sadrži bitno iskrivljene činjenice, taj medij mora u najkraćem roku objaviti ispravku. Ispravka mora biti plasirana tako da odgovara plasmanu izvještaja na koji se odnosi. Pri tom se mora jasno naznačiti da se ispravka odnosi na prethodni nekorektni izvještaj. (b) Ako medij utvrdi da je objavio pogrešan izvještaj i time ugrozio reputaciju neke osobe ili institucije, mora, u najkraćem roku, objaviti izvinjenje. Izvinjenje mora biti plasirano tako da odgovara plasmanu izvještaja na koji se odnosi. [...] (d) U slučaju kada su neke osobe ili organizacije uvjerenе da izvještaj medija sadrži netačne informacije ili neutemeljene kritike na njihov račun, one mogu od medija koji je objavio takav izvještaj da zahtijevaju mogućnost odgovora i ispravke netačnih navoda. Medij treba da uvaži to pravo ako se složi da je izvještaj sadržao netačne informacije ili neutemeljene kritike. 4.2 Dokumentacija. U slučajevima navedenim u smjernicama 4.1., mediji moraju netačnosti ispraviti i u svojim arhivama, dokumentacijama i bazama podataka, na odgovarajući način." Etički kodeks Albanskog instituta za medije, od 2006, pod 2. Ispravka i odgovor: „Medij treba da objavi jasnu i primerenu ispravku kada se pokaže da je objavljena informacija koja je netačna ili dovodi u zabludu, a da dā izvinjenje ako je nužno". Media Council of Kenya Kodeks ponašanja za novinarsku praksu u Keniji (*Code of Conduct for the Practice of Journalism in Kenya*), Medijskog saveta Kenije, od 2007, određuje pod I. (b): „Čim se spozna da je objavljena vest netačna, da dovodi u zabludu ili da je poluistinita, odmah je treba ispraviti. Ispravke treba da donesu tačnu informaciju a ne treba da ponove grešku, osim kad to zahteva jasnoća." A pod I. (c): „Kada je to primereno, objaviće se ili emitovati izvinjenje, na način koji odredi Savet". Urednički kodeks prakse (*Editors' Code of Practice*), Komisije štampe za žalbe Ujedinjenog Kraljevstva, od 2007, 1. Tačnost, pod ii): „Kad se spozna značajna netačnost, izjava koja dovodi u zabludu ili poluistina, mora biti ispravljena, hitno i odgovarajuće uočljiva, i – kad je to primereno – objavljeno izvinjenje".

- 51 Kodeks profesionalne etike novinara (*Code of Professional Ethics for Journalists*), Novinarske unije Moldavije, od 1999, određuje: „5. [...] Ako je novinar siguran u to da je načinio grešku objavljujući netačnu ili manipulativnu informaciju, dužan je da

nju izvinjenja samo kada to traži povređeno lice.⁵² Samo poneki kodeks razjašnjava da etička obaveza izvinjenja nije zavisna od postojanja takve pravne obaveze.⁵³

Neki kodeksi sadrže, međutim, samo i jedino *obavezu izvinjenja* zbog objavljene informacije.⁵⁴ Ali kao i za obavezu ispravljanja, tako bi se i za takvu obavezu moglo smatrati da obuhvata, odnosno *implicira i opoziv*. Jer izvinjenje pogođenom licu ne može biti apstraktno, besadržajno. Izvinjenje mora biti specifikovano, sadržati, dakle, ono zbog čega se novinar, odnosno medij izvinjava, a to je neistinitost, tj. nepotpunost informacije koja pogađa lice na koje se odnosi.⁵⁵ Izvinjenje time implicira i opozivanje, tj. povlačenje tvrdnje koja je povod izvinjenju. I ovde je važno da li je novinar dužan da se i po sopstvenoj inicijativi izvini bez daljega kada je to neophodno, ili mu je ta dužnost nametnuta pod uslovom da izvinjenje

---

popravi takvu grešku u istom štampanom i/ili radiodifuznom mediju koji je koristio za objavljivanje informacije. Kad je neophodno, novinar treba da se izvini putem medija za koji radi.” *Kodeks novinara Crne Gore*, od 2002, Smjernice za načelo 4, 4.1 Ispravke, [...] (b) Ako medij utvrdi da je objavio pogrešan izvještaj i time ugrozio reputaciju neke osobe ili institucije, mora, u najkraćem roku, objaviti izvinjenje. Izvinjenje mora biti plasirano tako da odgovara plasmanu izvještaja na koji se odnosi. *Etički kodeks bugarskih medija* (koji je usvojila većina bugarskih medija), 2004, pod 1.2. Ispravke: „Objavićemo javnu i odgovarajuće uočljivu ispravku kad se može dokazati da je objavljena informacija netačna ili da dovodi u zabludu, i daćemo izvinjenje ako je neophodno”. *Novinarski kodeks etike (The Journalists’ Code of Ethics)*, Konvencije medijskih organizacija Rumunije, 2004, pod 7. Ispravljanje grešaka. Pravo na odgovor, u 2.7.1. kaže: „Novinar će odmah ispraviti svaku grešku koja se pojavi u njegovom materijalu. Ako smatra neophodnim, novinar može da objavi izvinjenje”.

- 52 Etički kodeks prakse za štampu (štampane medije, radio i televiziju) (*Ethical Code of Practice for the Press – printed press, radio and television*), Norveškog udruženja štampe, od 04.12.1994, u delu 4. Pravila objavljivanja, određuje, pod 4.13: „Netačna informacija mora biti ispravljena, a kada se to zahteva, biće dato i izvinjenje, što je pre moguće”. *Kodeks etike norveške štampe (Code of Ethics of the Norwegian Press)*, Norveškog udruženja štampe, 2007, 4. Pravila objavljivanja, 4.13: „Netačna informacija mora biti ispravljena, i, kad se zahteva, dato izvinjenje, što je pre moguće”.
- 53 Npr. *Deontološki kodeks (Deontological code)*, Katalonskog udruženja novinara, od 1992, među Načelima, navodi pod 1: „Ispraviti s pažnjom, i primereno okolnostima, sve informacije i mišljenja koja potiču od nečega čija je pogrešnost pokazana a što prouzrokuje štetu pravima i legitimnim interesima pojedinaca i/ili institucija. Ako je neophodno, izviniti se, nezavisno od toga šta propisuju zakoni.”
- 54 *Etički kodeks (Code of Ethics)*, Letonske unije novinara, od 28. aprila. 1992, među Pravilima o objavljivanju, navodi pod 5.7: „Ako je objavljena nekorektna informacija, izvinjenje zbog greške treba da usledi što je pre moguće i na dobro uočljivom mestu”.
- 55 Izvinjenje je, naravno, daleko šire u pogledu domena primene od ispravke. Dok se ispravka odnosi samo na neistinite i nepotpune tvrdnje, dakle samo na takve činjenične iskaze, izvinjenje sleduje i kada se radi o nedopuštenim vrednosnim iskazima (uvredama), ali i o nedopuštenom zadiranju u privatnost, o neprimerenom načinu objavljivanja i drugom.

traži povređeno lice, kao i to da li se etička obaveza izvinjenja orijentiše prema pravnoj obavezi.

b. Ni u jednom *domaćem* novinarskom kodeksu, ni sadašnjem ni bivšem, niti u kodeksu ponašanja emitera, *nema* „opoziva”, odnosno „povlačenja tvrdnje”, što su oznake za pravo i dužnost opozivanja, tj. povlačenja tvrdnje u pravnom jeziku. U svim tim aktima reč je o ispravci, a u nekima i o izvinjenju.

Domaći novinarski kodeksi, s jedne strane, govore o pravu na ispravku (i pravu na odgovor)⁵⁶ a, s druge strane, o obavezi ispravljanja.⁵⁷

Odredba *Novinarskog kodeksa UNS-a i NUNS-a* od 2006,⁵⁸ u svom prvom delu u kome govori o pravu na ispravku (i pravu na odgovor), morala bi se tumačiti u smislu da je obaveza novinara da poštuje zakonsko pravo na ispravku (i zakonsko pravo na odgovor), pošto sam Kodeks nema baš nikakvu drugu odredbu u kojoj bi išta bliže rekao o nekom etičkom pravu na ispravku (ili odgovor), drugačijem od zakonskog.⁵⁹ Budući da Kodeks izričito traži od novinara da poštuje pravo na odgovor, pravo na izvinjenje i pravo na ispravku, što su sve zakonom priznata prava, priznata upravo

56 *Kodeks novinara Srbije (UNS-a i NUNS-a, od 2006)* u prvom delu odredbe III.6 kaže: „Novinar neguje kulturu i etiku javne reči, poštuje *pravo* na odgovor, izvinjenje i ispravku i dužan je da blagovremeno objavi odgovarajuću ispravku”.

57 *Etički kodeks elektronskih medija*, od 22.02.2002, u delu o Dužnostima novinara, u okviru odeljka o Tačnosti, pod 7. kaže: „Ako je, iz bilo kog razloga, emitovana pogrešna informacija, stanica bi trebalo u što kraćem roku da objavi ispravku i da se, na odgovarajući način, izvini pojedincu ili organizaciji koji su pogođeni dezinformacijom”. Istog tipa bilo je i pravilo koje je raniji kodeks Nezavisnog udruženja novinara (NUNS) od 26. marta 1994. sadržao kao načelo br. 5: „Novinar je dužan da blagovremeno ispravi svaku štetnu netačnost putem ispravke i izvinjenja određenoj ličnosti ili ustanovi, omogućujući pravo na odgovor kritikovanim osobama ukoliko je reč o dostojnom predmetu rasprave”.

58 *Kodeks novinara Srbije (UNS-a i NUNS-a, od 2006)* odredba III.6: „Novinar neguje kulturu i etiku javne reči, poštuje pravo na odgovor, izvinjenje i ispravku i dužan je da blagovremeno objavi odgovarajuću ispravku”. Odredba kao da je prekinuta jer dok pravo na ispravku prati dužnost objavljivanja ispravke, pravo na odgovor i pravo na izvinjenje nisu tekstualno praćeni dužnostima objavljivanja odgovora i izvinjenja. Za izvinjenje se doista može uzeti da ne mora biti svagda objavljeno kad i odgovor ili ispravka, ali pravo na odgovor bez dužnosti objavljivanja odgovora jeste nonsens.

59 Razume se da obaveza da se objavi odgovor pogođenog lica ne može – za razliku od obaveze da se objavi njegova ispravka – biti osnov za obavezu opozivanja, odnosno povlačenja tvrdnje, jer se odgovor, za razliku od ispravke, ne zasniva na neistinitosti i nepotpunosti objavljene informacije, nego na ideji *audiatur et alter pars*: pošto se ni od medija nije tražilo da prvo dokaže istinitost, odnosno potpunost informacije o licu da bi smeo da je objavi, onda se ni od lica koje se oseća pogođeno objavljenom informacijom ne traži da dokaže neistinitost, odnosno nepotpunost objavljene informacije da bi mogao da se o njoj oglasi pred istom publikom.

pod tim imenima (pravo na odgovor – u Ustavu RS od 2006, u članu 50. stavu 4.⁶⁰ i u Zakonu o javnom informisanju od 2003, u članu 47. st. 1. i dr.,⁶¹ pravo na ispravku – u Ustavu RS u članu 50. stavu 4, u Zakonu o javnom informisanju, u članu 47. st. 4. i dr.⁶² i u Zakonu o obligacionim odnosima, u članu 199, a pravo na izvinjenje – u Zakonu o obligacionim odnosima, u članu 199), onda pada u oči da odredba Kodeksa *ne* navodi da je novinar dužan da poštuje i pravo na opoziv, mada je i to pravo (pod imenom prava na povlačenje tvrdnje) takođe zakonom priznato (Zakonom o obligacionim odnosima, u članu 199). Taj prvi deo odredbe ovog kodeksa, koji govori o zakonskom pravu na ispravku, ne implicira i pravo na opoziv, budući da su pravo na ispravku i pravo na opoziv pravno dva različita prava, sa različitom sadržinom ovlašćenja, a nije reč ni o sinonimima, niti o tome da jedno od njih sadrži drugo. Pravo na ispravku, o kome je tu reč, drugačije je pravo od prava na opoziv: ispravka je *tvrdnja (tekst) povređenog* povodom objavljene neistinite ili nepotpune povređujuće informacije koju je o njemu objavio medij, a povređeni ima pravo da zahteva da *njegovu ispravku objavi medij*, dok je opoziv *tvrdnja (tekst) samog medija* povodom neistinite ili nepotpune povređujuće informacije koju je objavio, a povređeni ima pravo da zahteva *da medij objavi svoj opoziv*.

Drugi deo iste te odredbe Novinarskog kodeksa UNS-a i NUNS-a, u kome se govori o *dužnosti ispravljanja* neistinite tvrdnje mogao bi, međutim, na način koji sam pokazao kod analize inostranih kodeksa da se iskoristi kao osnov (od strane etičkih komisija u novinarskim udruženjima i od strane Saveta za štampu) za tumačenje da je suština etičke obaveze ispravljanja ta da objavljena neistinita ili nepotpuna informacija ne ostane poslednja reč u mediju, tako da podrazumeva da novinar, tj. medij, stajući se o istinitom izveštavanju, učini sve što je potrebno u tu svrhu, pa da se zato etička obaveza ispravljanja ne odnosi samo na to da novinari, odnosno mediji objave ispravku, kao izjavu čije je objavljivanje tražilo pogodeno lice, nego da to važi i za opoziv, kao izjavu samog novinara, odnosno

60 „Sloboda medija. Član 50. (stav 4) Ostvarivanje prava na ispravku neistinite, nepotpune ili netačno prenete informacije kojom je povređeno nečije pravo ili interes i prava na odgovor na objavljenu informaciju uređuje se zakonom.”

61 „Pravo na odgovor i pravo na ispravku. Član 47. (stav 1) Lice na koje se lično odnosi informacija podesna da povredi njegovo pravo ili interes može od odgovornog urednika zahtevati da, bez naknade, objavi odgovor u kome ono tvrdi da je informacija neistinita, nepotpuna ili netačno preneti.”

62 „Pravo na odgovor i pravo na ispravku. Član 47. (stav 4) Lice čiji su pravo ili interes povređeni neistinitom, nepotpunom ili netačno prenetom informacijom može tužbom zahtevati da sud odgovornom uredniku naredi da, bez naknade, objavi njegovu ispravku te informacije kao neistinite, nepotpune ili netačno prenete.”

medija, koju će on objaviti bilo po sopstvenoj inicijativi bilo na traženje pogođenog. Ovakvo široko tumačenje je moguće, ali (u nedostatku prakse odgovarajućih ovdašnjih tela) nije izvesno da bi i usledilo u praksi.

Ista mogućnost da etička obaveza ispravljanja informacije posluži kao osnov i za etičku obavezu opozivanja informacije važi i za odredbu *Etičkog kodeksa elektronskih medija*, od 2002, o dužnosti stanice da objavi *ispravku* pogrešne informacije.⁶³ Ispravku (i odgovor) ovaj kodeks ne tretira kao zakonsko pravo na ispravku (i na odgovor).⁶⁴

Drugačije je sa *Opštim obavezujućim uputstvom o ponašanju emitera (Kodeksom ponašanja emitera)*, Republičke radiodifuzne agencije.⁶⁵ Njegovе odredbe⁶⁶ o *ispravci* ne bi mogle da budu osnov za obavezu objavljivanja opoziva, budući da se tiču, kako izričito stoji, prava na ispravku u smislu Zakona o javnom informisanju, koje pravo je (kako je već pomenuto) drugačije od prava na opoziv, i ne sadrži ga u sebi.⁶⁷ Etička obaveza

63 U delu o dužnostima novinara, u okviru odeljka o tačnosti, pod 7. stoji: „Ako je, iz bilo kog razloga, emitovana pogrešna informacija, stanica bi trebalo u što kraćem roku da objavi ispravku i da se, na odgovarajući način, izvini pojedincu ili organizaciji koji su pogođeni dezinformacijom”.

64 Ni Model novinarskog kodeksa, koji su sastavili Vodinić, V. V. i Gajin, S., 2005, *Kodeks novinarske struke – Model*, Beograd, ne povezuje obavezu opozivanja i obavezu ispravljanja sa (zakonskim) pravom na opoziv i na ispravku: „Pošto saznaju da su objavili neistinitu ili nepotpunu informaciju, novinar i urednik će bez odlaganja ispraviti grešku objavljivanjem istinite, odnosno potpune informacije” (str. 20).

65 *Sl. glasnik RS*, br. 63/07.

66 U delu 2. Uputstvo koje se tiče opštih programskih standarda u informativnom programu i programu političkih aktuelnosti, pod 11) glasi: „Obaveza objavljivanja ispravke i odgovora (važi za slučajeve za koje Zakonom o javnom informisanju nisu propisani izuzeci). Kršenjem ovog Kodeksa smatraće se i nepostupanje po praksama, pravilima i propisima koji važe za adekvatno prenošenje ispravke i odgovora. Ako je emitovana lažna vest, neistinit izveštaj ili neki sličan sadržaj koji ne odgovara utvrđenim činjenicama, emiter je dužan da u što kraćem roku i u istom ili adekvatnom terminu objavi *ispravku*, omogućiti odgovor oštećenoj strani i uputi *izvinjenje* pojedincu ili organizaciji koji su greškom oštećeni [...] Zbog prirode elektronskih medija rok za ispravku treba da bude maksimalno kratak, po pravilu 24 sata, osim ako za kašnjenje ne postoji opravdan razlog koji otežava ili onemogućava emitovanje ispravke ili odgovora u tom roku. Rok se može produžiti na zahtev oštećene strane.”

Uzged napominjem da je navedeni deo odredbe Kodeksa ponašanja emitera koji određuje dužinu roka za objavljivanje ispravke u elektronskom mediju, u suprotnosti sa kogentnim odredbama o tome u Zakonu o javnom informisanju RS od 2006 (član 51): niti se Kodeksom ponašanja emitera smeju (bilo produžavati, bilo) skraćivati zakonom propisani rokovi, niti se zbog nepostupanja po odredbi Kodeksa u pogledu dužine roka mogu emiteru izreći mere ako emiter uprkos tome objavi ispravku kad god to bilo u okviru zakonom propisanog roka.

67 Ni u Predlogu za izmene Kodeksa ponašanja emitera, koji je sačinio ANEM 2010. godine, ne pominje se pravo na opoziv i dužnost objavljivanja opoziva. U delu 2. Opšti programski standardi u informativnom programu i programu političkih aktuelnosti,

emitera da objavi *izvinjenje*, koju Uputstvo takođe sadrži,⁶⁸ mogla bi se, međutim, iskoristiti za zasnivanje etičke obaveze objavljivanja opoziva, na način koji sam već opisao kod inostranih kodeksa.

2. DA LI JE PRAVNA OBAVEZA OPOZIVA SUVIŠNA PORED ETIČKE OBAVEZE OPOZIVA?

Ako se posle svega uzme da bi se etička obaveza opozivanja, tj. povlačenja neistinite i nepotpune povređujuće informacije kod nas dala izvesti iz kodifikovane etičke obaveze ispravljanja takve informacije, ili iz uopštenije formulisane etičke obaveze o obavezanosti novinara spram istine, ili iz etičke obaveze izvinjenja zbog neistinite ili nepotpune povređujuće informacije, dolazi se, konačno, do pitanja da li je pravo na opoziv *suvišno* kao pravna obaveza ako već postoji etička kategorija opoziva koja ima istu funkciju. Ako se obaveza objavljivanja opoziva smatra etičkom obavezom, tada bi u slučaju njenog nepoštovanja mogla uslediti na istom, etičkom planu i odgovarajuća sankcija, pa je pitanje i da li takva sankcija čini suvišnom pravnu sankciju za neobjavljivanje opoziva.

Pravo neretko omogućuje da se pravnim putem neka obaveza ostvari upravo onda kada se ne ostvaruje vanpravnim, iako ta obaveza postoji kao moralna ili etička. Tako je i sa opozivom: ako moralno osećanje ili osećanje etičke dužnosti novinara zataji u praksi, tada *lice koje je povređeno neistinitom ili nepotpunom informacijom medija koja je povredila neko njegovo lično ili imovinsko pravo ili pravnozaštićeni interes, jedino u zakonom uređenom i priznatom pravu na opoziv nalazi siguran put do publike kojoj je objavljena izvorna informacija*. Lice koje je povređeno u svojim pravima neistinitom ili nepotpunom informacijom nema nikakvu efikasnu pomoć od toga što će novinar, odnosno medij koji nije objavio povlačenje neistinite, odnosno nepotpune tvrdnje, mada je saznao da je takva, eventualno biti sankcionisan pred etičkim telom (npr. sudom časti udruženja novinara, savetom za štampu) ako uprkos konstatovanoj povredi etičke obaveze opoziv ni kasnije ne bude objavljen, jer ne postoji efikasan vanpravni mehanizam za sprovođenje odluka etičkih komisija ili saveta štampe. Ili ako bude suviše kasno objavljen. Ili ako je povređujuću neistinitu ili nepotpunu informaciju objavio novinar ili medij koji nije član nijednog udruženja, ili ako slučaj i ne dospe do saveta za štampu, tada isključivo etički put realizacije zahteva za objavljivanje opoziva isporučuje povređenog ničim opravdanim slučajnostima na koje on ne može uopšte da utiče,

stoji pod (9): „Obaveza je emitera da poštuju pravo na odgovor i pravo na ispravku u svemu u skladu sa odgovarajućim odredbama Zakona o javnom informisanju”. I pod 10 i 11 takođe je reč samo o pravu na odgovor i pravu na ispravku.

68 Vidi prim. 66.

što znači ničim opravdanu nejednakost povređenih pred povrediocima, zavisnu samo od toga na kakvog se povredio povređeni namerio. I zato što je aktuelnost neke teme u medijima vrlo prolazna (ne kaže li se: ništa na svetu nije tako staro kao jučerašnja novina), povređenom je potrebno efikasno sredstvo koje se ostvaruje u jednom, takvoj potrebi prilagođenom, ubrzanom sudskom postupku (sa kraćim rokovima i dr.), i koje se ostvaruje izvesno, bez obzira na sve nesigurnosti i varijabilnosti koje prate vanpravni etički put ostvarivanja etičkog prava na opoziv.

Prava koja se povređuju neistinitom ili nepotpunom informacijom medija nisu obična prava (kojima, međutim, takođe sleduje pravna zaštita) već *zajemčena prava kojima je i pravna zaštita zajemčena*. Pravo na opoziv je sredstvo za zaštitu ličnih i imovinskih prava koja su podjednako tako zajemčena ustavom i potvrđenim međunarodnim aktima kao što je njima zajemčena i sloboda izražavanja (sloboda medija). Pre svega je reč o pravima ličnosti, koja su zajemčena članom 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i članom 17. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima. Država, potpisnica ovih međunarodnih akata, nema samo obavezu da obezbedi zaštitu slobodi izražavanja (slobodi medija), zajemčenoj istim aktima (član 10. EK i član 19. MPGPP), nego podjednako tako da obezbedi *pravnu zaštitu* pravima ličnosti. Kako je znano, *svakom zajemčenom pravu mora država potpisnica obezbediti sudsku zaštitu, tj. ostvarivost sudskim putem kada je pravo povređeno, kao i uklanjanje posledica koje su povredom nastale*.⁶⁹ *Medijska samoregulacija i sudski ostvarivo pravo nisu, prosto naprosto, u tom pogledu jedno te isto.*

I iz tog razloga, kako bi se obezbedilo zadovoljenje potrebe za sudski ostvarivim pravom (bez obzira što je ono ujedno moralno ili etičko), ni u jednom pravnom poretku koji poznaje pravo na opoziv niko i ne pomišlja da dovede u pitanje pravo toga prava da postoji kao pravo pravo, a ne samo kao moralna ili etička kategorija. Redovno se u tim pravnim porecima na evropskom kontinentu pravo na opoziv ne uređuje u medijskom zakonu – suprotan slučaj je izuzetak, kao npr. član 52. gruzijskog Zakona o radiodifuziji⁷⁰ (dok se u angloameričkom pravu redovno uređuje u, za

69 Član 22. Ustava RS od 2006: (Stav 1) „Svako ima pravo na *sudsku zaštitu* ako mu je povređeno ili uskraćeno neko ljudsko ili manjinsko pravo zajemčeno Ustavom, kao i pravo na *uklanjanje posledica koje su povredom nastale*”. (Stav 2) „Građani imaju pravo da se obrate međunarodnim institucijama radi zaštite svojih sloboda i prava zajemčenih Ustavom.” Član 32. i d., 46. i d. EK.

70 Zakon od 24.12.2004. detaljno reguliše pravo na opoziv. U Gruziji je pravo na opoziv uređeno još i čl. 18. i 19. Građanskog zakonika, od 1997 (v. tekst odredaba u prim. 32), kao i članom 6. Kodeksa ponašanja emitera (*Code of Conduct for Broadcasters*), Gruzijske nacionalne komisije za komunikacije, od 2009: „1. Lice na koje se odnosi izjava ili iznete činjenice ima pravo da u roku od 10 dana od objavljivanja zahteva

medije značajnom, Defamation Act-u, npr. u Ujedinjenom Kraljevstvu,⁷¹ Kanadi,⁷² Novom Zelandu,⁷³ Australiji⁷⁴). Ali to nije zato što je pravo na opoziv nevažno za medijsku sferu. Naprotiv, najčešća njegova upotreba odnosi se upravo na medije. To je tako zato što je ovo pravo – koje je inače mnogo vekova starije od pojave mas-medija (poreklo mu je još u 12. i 13. veku, a u vidu *actio ad recantationem*, odnosno *actio ad palinodiam* služilo je za *restitutio famae*)⁷⁵ – na evropskom kontinentu bilo izgrađeno i uređeno i mnogo pre pojave ikakvog medijskog zakonodavstva, a i do te mere je konkretizovano u brojnim slučajevima u sudskoj praksi i u pogledu njegove upotrebe u slučaju opoziva medijske informacije, da i bez posebnog uređenja u medijskom zakonu tamo postoji sva potrebna pravna sigurnost o svim pravnovažnim pitanjima o opozivu.

Sa Srbijom je u tom pogledu, nažalost, drugačije. Istina, ni ovde pravo na opoziv ne bi bilo stvoreno tek Zakonom o javnom informisanju i medijima, čiji ga Nacrt sada samo po prvi put bliže razrađuje, tako da bi pravo na opoziv opstalo u našem pravnom sistemu i kad ga ne bi bliže uredio medijski zakon. To pravo ne bi uveo tek Zakon o javnom informisanju i medijima. Ono već postoji u pravnom poretku Srbije. Ali postoji, nažalost, *dobrano pravno podregulisano*.

O pravu na opoziv tvrdnji koje povređuju lična prava, *na koji god način povređujuće tvrdnje bile iskazane*, a ne samo i specijalno kada je reč o opozivu informacija objavljenih u medijima, Zakon o obligacionim

---

ispravku ili opoziv svake netačne informacije u istom mediju i u istom obliku, u skladu sa odredbom člana 52. gruzijskog Zakona o radiodifuziji. Ispravka ili opoziv biće istog trajanja kao izvorna izjava i podesno objavljena. 2. Zahtev će odrediti naziv programa, datum i vreme emitovanja, odredbe Kodeksa koje je povredio emiter, vrstu i sadržinu povrede.”

71 Sec. 2 (4) (a) Defamation Act 1996. Ujedinjenog Kraljevstva.

72 Npr. Press Act Kvebeka (RSQ 1964, c. 48, art. 5), up. i McChonchie, R. D., u: Campbell, C. (ur.), 1997, *International Media Liability (Civil Liability in the Information Age)*, Chichester i dr., p. 80.

73 Sec. 25. Defamation Act 1992 no 105, v. i Akel, W., Walker, T. J. u: Campbell, C. (ur.), 1997, p. 284. i d.

74 Npr. Sec. 12. i d. Defamation Act 2005. Novog Južnog Velsa.

75 Opoziv počiva na skolastičkom shvatanju iz 12. i 13. veka da hrišćansko praštanje greha pretpostavlja njegovu restituciju, a da upravo opoziv omogućuje tu restituciju povređenog ugleda. Up. sa daljim upućivanjima, Moosheimer, T., 1997, *Die actio injuriarum aestimatoria im 18. und 19. Jahrhundert (eine Untersuchung zu den Gründen ihrer Abschaffung)*, Tübingen, p. 3. Up. i Coing, H., 1985, *Europäisches Privatrecht, Bd. I, Älteres Gemeines Recht (1500 bis 1800)*, München, p. 515, Ossenbrüggen, E., 1868, *Studien zur deutschen und schweizerischen Rechtsgeschichte*, Schaffhausen, pp. 215. i d., Wallenrodt, E. von, *Die Injurienklage auf Abbitte, Widerruf und Ehrenklärung in ihrer Entstehung, Fortbildung und ihrem Verfall, Zeitschrift für Rechtsgeschichte*, 3. Bd., 1864, pp. 238. i d., 254. i d., 267. i d.

odnosima,⁷⁶ u členu 199.⁷⁷ sadrži odredbu koja glasi: „U slučaju povrede prava ličnosti sud može [...] narediti da štetnik povuče izjavu kojom je povreda učinjena [...]” *I to je sve što se tiče zakonodavstva o pravu na opoziv uopšte.*⁷⁸ Nažalost, sve.

Kada je reč o *povređujućim informacijama objavljenim u medijima*, pravo na opoziv tih informacija pominje se u Zakonu o javnom informisanju RS od 2003,⁷⁹ na dva mesta, u členu 60. u vezi sa članom 58. stavom 1. tačkom 15. i u členu 72. stavu 2. Prva odredba kaže da odgovorni urednik nije dužan da objavi ispravku, odnosno sud neće narediti odgovornom uredniku da objavi ispravku ako je već objavljen opoziv iste informacije, osim ako se radi o ponovljenom objavljivanju informacije. Druga odredba kaže da sud može, na zahtev povređenog lica, narediti odgovornom uredniku da objavi presudu kojom je zabranio ponovno objavljivanje informacije, ako nije već objavljen opoziv (povlačenje tvrdnje) ili presudom već naređeno objavljivanje opoziva. *I to je sve što se tiče zakonodavstva o pravu na opoziv medijskih informacija.* Nažalost, sve.

Na te tri rečenice Zakona o obligacionim odnosima i Zakona o javnom informisanju ne svodi se samo sve što se može naći o opozivu u *domaćem zakonodavstvu*. Nego su te tri rečenice sve i svja onoga što o pravnom institutu opoziva postoji kod nas kao bilo kakav izvor prava.

Jer ni u pogledu opoziva medijskih informacija, ni u pogledu opoziva tvrdnji iznetih na drugi način, *nema ni prateće sudske prakse*⁸⁰ koja bi do-

76 *Sl. list SFRJ*, br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, *Sl. list SRJ*, br. 31/93, *Sl. list SCG*, br. 1/03 – Ustavna povelja.

77 Isto rešenje sadržala je već Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima u členu 161. st. 1, Konstantinović, M., 1969, *Obligacije i ugovori – Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima*, Beograd, str. 161: „1. U slučaju povrede prava ličnosti sud može narediti objavljivanje presude na trošak štetnika, ili objavljivanje ispravke, ili da štetnik povuče izjavu kojom je povreda učinjena, ili što drugo čime se može postići svrha naknade”.

78 I u Prednacrtu za Građanski zakonik Srbije ostaje se pri istoj formulaciji: „Sud može narediti [...] da štetnik povuče izjavu kojom je povreda učinjena [...]”, čl. 224. i 225. Vidi *Građanski zakonik Republike Srbije, 2. knj., Obligacioni odnosi: prednacrt*, Beograd, 2009, str. 81–82. Formulacija se održala i u svim novodonetim obligacionim zakonima u državama nastalim raspadom Jugoslavije, v. član 188. Zakona za obligacionite odnosi, *Služben vesnik na Republika Makedonija*, br. 18/01, 14/02, 05/03, član 178. Obligacijski zakonik, *Uradni list Republike Slovenije*, br. 83/01, 40/07, 97/07, član 1099. Zakona o obveznim odnosima, *Narodne novine, Sl. list Republike Hrvatske*, br. 35/05, 41/08, 125/11, član 206. Zakona o obligacionim odnosima, *Sl. list Crne Gore*, br. 47/08.

79 *Sl. glasnik RS*, br. 43/03, 61/05, 71/09, 89/10, 41/11.

80 Retke su parnice po tužbi za objavljivanje opoziva, v. upućivanje kod Finžgar, A., 1972, *Odgovornost sredstev množičnoga obveščanja zlasti tiska pri posegih v osebne ali poslovne pravne položaje, Zbornik znanstvenih razprav, XXX*, Pravna fakulteta

nela pravnu sigurnost o svemu onome u pogledu opoziva o čemu nema nikakvih zakonskih odredaba. U domaćoj sudskoj praksi traženje opoziva nije uobičajeno, između ostalog i zato što su povređena lica redovno sklona da traženju novčane naknade neimovinske štete od medija daju prednost pred sposobnošću koju poseduje opoziv da u istoj javnosti uspostavi lično dobro koje je povređeno neistinitom ili nepotpunom informacijom, što dosuđivanje novčane naknade nije uopšte u stanju, niti tome služi, jer su učinci njegovog vršenja ograničeni na interni odnos između povredioca i povređenog. U tom pogledu postoji jasan kontrast sa državama u kojima opoziv spada među redovno upotrebljavana sredstva zaštite.

Opoziv ni u domaćoj pravnoj književnosti ne predstavlja čest predmet obrade, ni predmet iole intenzivnijeg raspravljanja u kome bi se formirali vladajući stavovi o raznim pitanjima koja dopuštaju različite odgovore.⁸¹

Moglo bi se tvrditi, ne bez osnova, da osnovna odredba o pravu povređenog da traži opoziv, sadržana u Zakonu o obligacionim odnosima (član 199), na koju se svodi pravni režim prava na opoziv u domaćem pravu, zbog svoje mnogostrane neodređenosti predstavlja nelegalno ograničenje zajemčene slobode medija. Ponajviše zato baš i jeste potrebno da se pravo na opoziv uredi u medijskom zakonu, kako bi odgovor dobila sva ona pravnorelevantna pitanja, na koje odgovore sadrže odredbe čl. 91, 92, 99–105, 107, 108, 111. Nacrta: u čemu se sastoji to pravo, koja ovlašćenja ga čine, koje informacije jedino podležu obavezi opozivanja, koji su vidovi (vrste) opoziva, ko je ovlašćen da zahteva objavljivanje opoziva, ko je obavezan da objavi opoziv, u kom roku se objavljuje, kako se objavljuje, iz kojih razloga odgovorni urednik ne mora da objavi opoziv, kakav je odnos opoziva sa odgovorom i ispravkom, ko je pasivno legitimisan ako se neosnovano odbije objavljivanje opoziva, u kom roku se podnosi tužba, o čemu se raspravlja pred sudom, šta ko dokazuje itd. Zakonsko uređenje je potrebno da bi ta pravnorelevantna pitanja dobila nesumnjiv odgovor. Jer nijedno od tih pitanja nije takvo da se na njega, ako odgovor nije dat u zakonu, može dati samo jedan, nesumnjiv i jednoznačan odgovor, nego bi tek trebalo da se pravi odgovor traži kroz sudsku praksu, uz sve mogućnosti nejednakog suđenja, i potrebu potonjeg ujednačavanja prakse. A ne radi se o perifernim ili pitanjima detalja, nego osnovnim, konstrukcijskim

---

v Ljubljani, str. 7, Popesku, D., Pravo na opoziv, 2013, *Izbor sudske prakse (Naučni, stručni i informativni časopis)*, 1, str. 16. prim. 36, str. 18.

81 V. npr. razilaženja po pojedinim pitanjima između Vučković, V., 2004, Zaštita prava ličnosti putem ispravke objavljene informacije, odgovora na objavljenu informaciju i opoziva izjave, *Izbor sudske prakse (Naučni, stručni i informativni časopis)*, 2, str. 14. i d. i Popesku, D., 2013, Pravo na opoziv, *Izbor sudske prakse (Naučni, stručni i informativni časopis)*, 8, str. 14. i d.

pitanjima o pravu i obavezi u pogledu opoziva. Odgovori na takva pitanju moraju se dati zakonom, dakle, sa obaveznom snagom. *Sadašnja pravna neprofilisanost prava na opoziv gotovo je posvemašnja – reč je o tome da pravna ustanova nije profilisana ni na elementarnom nivou. Takva kakva je sada, na uštrb je ne samo povređenog lica i njegovih ličnih prava, nego podjednako i na uštrb medija i slobode medija.*

Ni *ovdašnji novinarski etički kodeksi*, ni *Opšte obavezujuće uputstvo* (Kodeks ponašanja emitera) nisu ni od kakve koristi u pokušaju da se odgovori na navedena pitanja jer oni ta pitanja uopšte i ne tretiraju (kako je već pokazano), kao što tih odgovora nema ni u praksi Saveta štampe i domaćeg nezavisnog regulativnog tela za elektronske medije (Republičke radiodifuzne agencije) jer kod nas nema ni prakse traženja opoziva na osnovu kodeksa. Ali i da je drugačije, opet bi *zakonska regulativa bila potrebna*, budući da razni novinarski kodeksi ili razne prakse mogu na različite načine rešavati ta pitanja, dok je zakonski režim jedan jedinstven. Šta uostalom činiti i kako postupiti kada se radi o traženju da se objavi opoziv u mediju koji nema etički kodeks ili čiji novinari nisu članovi udruženja koje ima kodeksom uređeno pitanje opoziva? Ukratko, *autoregulacija sadrži neotklonjivi rizik različitog tretiranja raznih lica u potpuno istim situacijama*. I to rizik po zajemčena prava, koji ničim nije opravdan. Ako novinar ne objavi opoziv po sopstvenoj inicijativi ili odbije da ga objavi na zahtev povređenog ili po sugestiji etičkog tela, nema tog opravdanog interesa, bilo interesa javnosti, bilo samog medija, da ostane da važi neistinita, odnosno nepotpuna informacija, koja pri tome povređuje pravo ili pravno zaštićeni interes lica na koje se odnosi. Nema tog aspekta slobode medija koji bi mogao da opravda konzervisanje, očuvanje takve informacije. Svako pravno sredstvo koje služi ukklanjanju takve neistinite ili nepotpune povređujuće informacije iz sveta medija i publike, koja tu opstaje bez ikakvog legitimiteta, jeste dobrodošlo, i nijedno koje je to u stanju nije suvišno, nije bez smislene i opravdane funkcije. A bez zakonske određenosti teško da se može pravu na opoziv medijske informacije, a to će reći kako povređenom licu, tako i mediju kao stranama tog pravnog odnosa, obezbediti u pravnom životu pravna sigurnost i pravna jednakost.

LITERATURA

1. Andguladze, M., 2011, *Kollision zwischen Medienfreiheiten und allgemeinem Persönlichkeitsrecht (Funktion des Informationsinteresses der Öffentlichkeit)*, Hamburg.
2. Bachmann, G., 2006, *Private Ordnung (Grundlagen ziviler Gesetzgebung)*, Tübingen.

3. Barron, J. A., Creating a New First Amendmend Right: Miami Herald Publishing Co. v. Tornillo and the Story of Access to the Media, u: Russomanno, J. (ur.), 2005, *Defending the First (Commentary on First Amendment – Issues and Cases)*, Mahwah, New Yersey.
4. Beater, A., 2007, *Medienrecht*, Tübingen.
5. Belmas, G., Overbeck, W., 2012, *Major Principles of Media Law*, Boston.
6. Berden, A., 1999, Svoboda izražanja in zaščita posameznikov pred njeno zlorabo, *Pravna praksa*, 15, Priloga.
7. Berden, A., 1977, Pravica do popravka, javnega odgovora in sporočila javnosti, *Pravnik*, 1–3.
8. Blagojević, B. T., Krulj, V. (ur.), 1980, *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, I, Beograd.
9. Branahl, U., 2009, *Medienrecht (Eine Einführung)*, Wiesbaden.
10. Bucher, A., 1995, *Personnes physiques et protection de la personnalité*, Bâle i dr.
11. Bucher, A., 1986, *Natürliche Personen und Persönlichkeitsschutz*, Basel i dr.
12. Campbell, C. (ur.), 1997, *International Media Liability (Civil Liability in the Information Age)*, Chichester i dr.
13. Cigoj, S., 1989, *Institucije obligacij (Posebni del obligacijskega prava – kontrakti in reparacije)*, Ljubljana.
14. Cigoj, S., 1972, *Odškodninsko pravo Jugoslavije*, Ljubljana.
15. Coing, H., 1985, *Europäisches Privatrecht, Bd. I, Älteres Gemeines Recht (1500 bis 1800)*, München.
16. Damm, R. – Kuner, W., 1991, *Widerruf, Unterlassung und Schadensersatz in Presse und Rundfunk*, München.
17. Dewart, Hans von, 1973, *Gegendarstellungsrecht und Right of reply (Eine rechtsvergleichende Untersuchung über Hörfunk und Fernsehen in der Bundesrepublik Deutschland und den USA)*, Berlin.
18. Dickerson, D. L., 1977, *A Challenge to the Constitutionality of Retraction Statutes*, Carbondale.
19. Dittrich, R., Tades, H., 2002, *Das Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch*, Wien.
20. Fechner, F., 2006, *Medienrecht*, Tübingen.
21. Finžgar, A., 1988, *Pravačnosti*, Beograd.
22. Finžgar, A., 1985, *Osebnostne pravice (Die Persönlichkeitsrechte)*, Ljubljana.
23. Finžgar, A., 1972, Odgovornost sredstev množičnega obveščanja zlasti tiska pri posegih v osebne ali poslovne pravne položaje, *Zbornik znanstvenih razprav*, XXX, Pravna fakulteta v Ljubljani.
24. Finžgar, A., Civilnopravno varstvo človekovih pravic, u: Jambrek, P., Perenič, A., Uršič, M. (ur.), 1988, *Varstvo človekovih pravic (razprave, eseji in dokumenti)*, Ljubljana.
25. Fischer, J. K., 2008, *Medienrecht und Medienmärkte*, Berlin i dr.
26. Götting, H.-P., Schertz, C., Seitz, W. (ur.), 2008, *Handbuch des Persönlichkeitsrechts*, München.

27. *Građanski zakonik Republike Srbije, 2. knj., Obligacioni odnosi: prednact, Beograd, 2009.*
28. Hartmann, N., 2009, *Moral Values*, New Brunswick.
29. Hartman, G., Mersky, R. M., Tate, C. L., 2004, *Landmark Supreme Court Cases (The Most Influential Decisions of the Supreme Court of the United States)*, New York.
30. Hausheer, H., Aebi-Müller, R. E., 2005, *Das Personenrecht des Schweizerisches Zivilgesetzbuches*, Bern.
31. Heimann, F., 2009, *Der Pressekodex im Spannungsfeld zwischen Medienrecht und Medienethik*, Frankfurt a.M.
32. Holoubek, M., Kassai, K., Traimer, M., 2006, *Grundzüge des Rechts der Massenmedien*, Wien.
33. Holsinger, R. L., 1991, *Media Law*, New York i dr.
34. Honsell, H., 1996, *Schweizerisches Haftpflichtrecht*, Zürich.
35. Honsell, H., Vogt, N. P., Geiser, T. (ur.), 2002, *Basler Kommentar zum Schweizerischen Privatrecht, Zivilgesetzbuch I, Art. 1-456 ZGB*, Basel i dr.
36. Horn, N. (ur.), 1999, *J. v. Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, 2. Buch, Recht der Schuldverhältnissen, §§ 823–825*, Berlin.
37. Jellinek, G., 1878, *Die sozialethische Bedeutung von Recht, Unrecht und Strafe*, Wien.
38. Kalodera, M., 1941, *Naknada neimovinske štete (Rasprava iz komparativnoga prava)*, Zagreb.
39. Kapfer, H., 1976, *Das Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch*, Wien.
40. Kersten, J., 2000, *Georg Jellinek und die klassische Staatslehre*, Tübingen.
41. Klang, H. (ur.), 1951, *Komentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch, 6. Bd., §§ 1293–1502*, Wien.
42. Klüber, R., 2007, *Persönlichkeitsschutz und Kommerzialisierung (Die juristisch-ökonomischen Grundlagen des Schutzes des vermögenswerten Bestandteile des allgemeinen Persönlichkeitsrechts)*, Tübingen.
43. Koch, B., 1995, *Rechtsschutz durch Gegendarstellung in Frankreich und Deutschland*, Tübingen.
44. Konstantinović, M., 1969, *Obligacije i ugovori – Skica za Zakonik o obligacijama i ugovorima*, Beograd, 1969.
45. Koziol, H., 1975, *Österreichisches Haftpflichtrecht*, Bd. II, Besonderer Teil, Wien.
46. Koziol, H., Bydlinski, P., Bollenberger, R. (ur.), 2007, *Kurzkommentar zum ABGB*, Wien.
47. Krämer, B., 2000, *Die zivilrechtliche Haftung der Medien für Persönlichkeitsrechtsverletzungen im französischen Recht*, Münster.
48. Krivic, M., Od svobode tiska do svobode informiranja, u: Jambreč, P., Perenič, A., Uršič, M. (ur.), 1988, *Varstvo človekovih pravic (razprave, eseji in dokumenti)*, Ljubljana.
49. Legradić, R., 1971, *Socioteorija*, Beograd.

50. Legradić, R., 1965, *Sociologija prava*, Beograd.
51. Loef, R., 2009, *Zum Spannungsfeld zwischen Medienfreiheit und Persönlichkeitsschutz (Unterhaltungsöffentlichkeit und privates Medienrecht)*, Bonn.
52. Luch, A. D., 2008, *Das Medienpersönlichkeitsrecht – Schranke der „vierten Gewalt“ (Das allgemeine Persönlichkeitsrecht im Spannungsverhältnis zur Medienfreiheit unter dem Grundgesetz und der Europäischen Menschenrechtskonvention)*, Frankfurt a. M.
53. Martinek, M. (ur.), 2012, *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Eckpfeiler des Zivilrechts*, Berlin.
54. Maschke, A., 1993, *Gerechtigkeit durch Methode (Zu Karl Engischs Theorie des juristischen Denkens)*, Heidelberg.
55. Mazeaud, H., Mazeaud, L., Mazeaud, J., Tunc, A., 1960, *Traité théorique et pratique de la responsabilité civile délictuelle et contractuelle*, Tome III, Paris.
56. Moosheimer, T., 1997, *Die actio injuriarum aestimatoria im 18. und 19. Jahrhundert (eine Untersuchung zu den Gründen ihrer Abschaffung)*, Tübingen.
57. Nikolić, D. Ž., 1995, *Građanskopravna sankcija (Geneza, evolucija i savremeni pojam)*, Novi Sad.
58. Ossenbrüggen, E., 1868, *Studien zur deutschen und schweizerischen Rechtsgeschichte*, Schaffhausen.
59. Paschke, M., 2009, *Medienrecht*, Berlin i dr.
60. Pedrazzini, M. M., 1985, Oberholzer, N., *Grundriss des Personenrechts*, Bern.
61. Perle, E. G., Fisher, M. A., Williams, J. T., 2004, *On Publishing Law, 2004 Supplement*.
62. Perović, S., Stojanović, D. (ur.), 1980, *Komentar Zakona o obligacionim odnosima*, knj. 1, Kragujevac.
63. Petersen, J., 2003, *Medienrecht*, München.
64. Pfister, B., Der Rechtsfreie Raum des Sports, u: Hadding, W. (ur.), 1999, *Festschrift Zivilrechtslehrer 1934–1935*, Berlin.
65. Popesku, D., 2013, Pravo na opoziv, *Izbor sudske prakse (Naučni, stručni i informativni časopis)*, 1.
66. Prinz, M., Peters, B., 1999, *Medienrecht (Die zivilrechtlichen Ansprüche)*, München.
67. Radolović, A., 1985, *Pravo ličnosti kao kategorija građanskog prava*, Zagreb.
68. Rebock, K., 2005, *Medien- und Presserecht (Grundlagen, Ansprüche, Taktik, Muster)*, München.
69. Renner, C., Presserechtliche Ansprüche, u: Wandtke, A.-A. (ur.), 2011, *Medienrecht (Praxishandbuch)*, Bd. 4, *Rundfunk- und Presserecht, Veranstaltungsrecht, Schutz von Persönlichkeitsrechten*, Berlin i dr.
70. Riemer, H. M., 1995, *Personenrecht des ZGB (Studienbuch und Bundesgerichtspraxis)*, Bern.
71. Riklin, F., 1968, *Der Schutz der Persönlichkeit gegenüber Eingriffen durch Radio und Fernsehen nach schweizerischem Privatrecht*, Freiburg.

72. Ritter, C., 1971, *Der Rechtsgedanke Kants nach den frühen Quellen*, Frankfurt a. M.
73. Rummel, P. (ur.), 2002, *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch, 1. Teil*, Wien.
74. Schmidt, J., „Actio“. „Anspruch“. „Forderung“, u: Martinek, M. i dr. (ur.), 1993, *Festschrift für Günther Jahr zum siebzigsten Geburtstag (Vestigia iuris)*, Tübingen.
75. Schwimann, M. (ur.), 1997, *Praxiskommentar zum ABGB, Bd. 7, §§ 1293–1502 ABGB*, Wien.
76. Spindler, G., Schuster, F. (ur.), 2011, *Rechte der elektronischen Medien (Kommentar)*.
77. Stanković, O., 1998, *Naknada štete*, Beograd.
78. Stark, J., 2010, *Der Rückrufanspruch im allgemeinen Persönlichkeitsrecht und beim geistigen Eigentum*, Jena.
79. Stegmann, O., 2004, *Tatsachenbehauptung und Werturteil in der deutschen und französischen Presse (Eine rechtsvergleichende Untersuchung des Schutzes des persönlichen Ehre durch das Deliktsrecht)*, Tübingen.
80. Steffen, E., Widerrufsanspruch, u: Löffler, M., Wenzel, K. E., Sedelmeier, K., 1997, *Presserecht*, München.
81. Stoll, H., Consequences of Liability: Remedies, u: Tunc, A. (ur.), 1972, *International Encyclopedia of Comparative Law, Vol XI, Torts*, Tübingen i dr.
82. Stuhlmann, C., 2001, *Der zivilrechtliche Persönlichkeitschutz bei Ehrverletzung und kommerzieller Vermarktung in Deutschland*, Norderstedt.
83. Schumacher, R., 1960, *Die Presseäußerung als Verletzung der persönlichen Verhältnisse (insbesondere ihre Widerrechtlichkeit)*, Freiburg.
84. Schünemann, B., Rechtsfreier Raum und eigenverantwortliche Entscheidung, u: Neumann, U. i dr. (ur.), 2005, *Verantwortetes Recht (Die Rechtsphilosophie Arthur Kaufmanns)*, ARSP Beiheft 100, Wiesbaden.
85. Schürmann, L., Nobel, P., 1993, *Medienrecht*, Bern.
86. Schwerdtner, P., Persönlichkeitschutz im Zivilrecht, u: Grimm, D., Schwerdtner, P., 1997, *Schutz der Persönlichkeit, Karlsruher Forum 1996*, Karlsruhe.
87. Tacke, S. C., 2009, *Medienpersönlichkeitsrecht (Das System der Rechtsfolgen von Persönlichkeitsverletzungen durch Massmedien)*, Berlin.
88. Tercière, P., 1984, *Le nouveau droit de la personnalité*, Zurich.
89. Towers-Romero, S., 2009, *Media and Entertainment Law*, Clifton Park.
90. Vizner, B., 1978, *Komentar Zakona o obveznim (obligacionim) odnosima*, 2. knj., Zagreb.
91. Vodinelić, V. V., 2012, *Gradansko pravo – Uvod u gradansko pravo i opšti deo gradanskog prava*, Beograd.
92. Vodinelić, V. V., 2012, Novinarski kodeksi i pravo medija u Srbiji: nedovoljno samodefinisanje, *Pravni zapisi*, 1.
93. Vodinelić, V. V., 2003, *Pravo masmedija*, Beograd.
94. Vodinelić, V. V., 1997, *Takozvana zloupotreba prava*, Beograd.

95. Vodinelic, V. V., 1988, Obligationopravna zaštita ličnosti (decenija ZOO: malo, ali dobro?), u: *Zakon o obligacionim odnosima 1978–1988 (Knjiga o desetogodišnjici)*, I tom, Beograd.
96. Vodinelic, V. V., 1975, Pravo na opoziv nedopuštenih informacija, *Naša zakonitost*, 2.
97. Vodinelic, V. V., 1974, Odnos prava na opoziv i prava na ispravku, *Pravni život*, 12.
98. Vodinelic, V. V., Gajin, S., 2005, *Kodeks novinarske struke – Model*, Beograd.
99. Vodinelic, V. V., Đerić, V., Gajin, S., Stojković, D., Živković, M., 1998, *Pravo medija (s modelom Zakona o javnom informisanju)*, Beograd.
100. Vodinelic, V. V., Lična prava, u: Stanković, O., Perović, S., Trajković, M. (ur.), 1978, *Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada*, tom I, Beograd.
101. Vodinelic, V. V., Zaštita ličnosti uzvraćanjem na informaciju, u: Šeparović, Z. (ur.), 1978, *Odgovornost u informativnoj djelatnosti*, Zagreb.
102. Vučković, V., 2004, Zaštita prava ličnosti putem ispravke objavljene informacije, odgovora na objavljenu informaciju i opoziva izjave, *Izbor sudske prakse (Naučni, stručni i informativni časopis)*, 2.
103. Vuković, M., 1971, *Odgovornost za štete*, Zagreb.
104. Wallenrodt, E. von, 1864, Die Injurienklage auf Abbitte, Widerruf und Ehrenerklärung in ihrer Entstehung, Fortbildung und ihrem Verfall, *Zeitschrift für Rechtsgeschichte*, 3. Bd.
105. Wasserburg, K., 1988, *Der Schutz der Persönlichkeit im Recht der Medien (Ein Handbuch über die Ansprüche auf Schadensersatz, Unterlassung, Widerruf und Gegendarstellung)*, Heidelberg.
106. Wenzel, K. E., 1986, *Das Recht der Wort- und Bildberichterstattung (Handbuch des Äußerungsrecht)*, Köln.
107. Wittern, F., 2004, *Das Verhältnis von Right of Privacy und Persönlichkeitsrecht zur Freiheit der Massenmedien (Eine rechtsvergleichende Darstellung des Verhältnisses von Right of Privacy und Persönlichkeitsrecht zu der Redefreiheit in den Vereinigten Staaten von Amerika und der Presse- und Rundfunkfreiheit in Deutschland)*, Hamburg.
108. Zelezny, J. D., 2011, *Communications Law (Liberties, restraints and the modern media)*, Boston.
109. Zeller, F., 2012, *Öffentl. & Internationales Medienrecht*, pp. 110. i d. (http://www.oefre.unibe.ch/unibe/rechtswissenschaft/oefre/content/e9635/e9747/e9835/e9852/e10324/SKRIPTMEDIENRECHTZELLERFS2012_ger.pdf, 10.5.2013).
110. Zorn, N., Ansprüche und Rechtsschutzmöglichkeiten, u: Dörr, D. i dr. (ur.), 2011, *Handbuch Medienrecht (Recht der elektronischen Massenmedien)*, Frankfurt a. M.
111. Živković, S., 1970, *Naknada štete – imovinske i neimovinske (Priručnik sa primerima tužbi i sudskom praksom)*, Beograd.

REVOCATION (RETRACTION) OF MEDIA INFORMATION
– ONLY MORAL AND ETHICAL
OR A LEGAL OBLIGATION AS WELL?

Vladimir Vodinelić

SUMMARY

(1) Draft Law on Public Information and Media in Serbia, issued in 2013, for the first time completely defines the right of retraction of false and incomplete offensive media information. In the course of preparation of the Draft Law, public discussion and a professional opinion of a European Union expert suggested that the right of retraction is a moral and ethical right which should not be defined by the Media Law and which has to be self-regulated by media. It was also claimed that the right of retraction is redundant because the right of rectification is already in place. This is the first time that a legal institution of retraction was disputed in Serbia, where the legal right of retraction has existed for decades and even longer, in all previous Yugoslavias. (2) The author shows that the right of retraction, even though it exists as a moral and ethical right, and despite the already existing right of rectification, can, may and should be regulated by the Media Law. a) It can be regulated for the following reasons. The issues which are legally regulated in terms of retraction do not fall under the so-called legal vacuum (*rechtsfreier Raum*): they are suitable to be regulated by legal norms, to be controlled in terms of compliance and to be enforced by the court if not complied with. Not only can retraction be, but it already has been legally regulated in a number of countries, including ours, both prior to and after the adoption of the Law of Contract and Torts in 1978, whereas in some countries it is one the most used methods for protection against the violation of the right of an individual in media. Media Law also defines the reply to information and rectification of information, even though they are the closest to retraction and also subject to moral and ethical obligations. b) Retraction may be regulated by the Law for the following reasons. The right of retraction is not forbidden either by the Constitution or by any other regulation of the Council of Europe or the European Union, whereas neither the European Court of Human Rights, nor European Court of Justice have ever stated that retraction as such is not allowed. When the constitutionality of retraction was being exceptionally disputed at the national level, as it was the case in Georgia, the Constitutional Court did not find it was incompatible with freedom of expression. The right of retraction could not even be forbidden because it serves to protect the rights of an individual which are guaranteed in the

same manner as the freedom of media is guaranteed. The particular legal regime of the Draft Law does not sacrifice the freedom of media for the freedom of an individual, but rather takes into consideration the heuristic idea of balancing these two goods, so that retraction is only limited to the proven false and incomplete factual statements (while excludes the retraction of an opinion or value judgements), and only to those violating the right of an individual. Definition of the right of retraction in the Draft Law limits the media freedom legally (it would be based on the Law, sufficiently regulated by specific legal norms available to everyone), legitimately (because it serves to protect the reputation and the rights of others as one of the legitimate goals for the limitation), and proportionately (because it represents a means needed and suitable for the achievement of a legitimate goal – for the restitution of violated rights, where it does not exceed the level of media freedom limitation, needed for this legitimate goal to be achieved). Retraction is not redundant to rectification, nor does it excessively limit the freedom of media, because they are used alternatively and not cumulatively. Retraction limits the media freedom to a lesser extent than rectification and reply, because a media outlet announces its own retraction, whereas someone else prepares rectification and reply. c) Retraction should be regulated by the Media Law for the following reasons. In some foreign journalists' codes (and in the codes of some broadcasters), retraction is defined as an ethical obligation, explicitly alongside the rectification and the apology. In Serbian codes it has not been defined as such, but one could benevolently understand that the ethical obligation of a retraction is implied by the ethical obligation of a rectification or an apology. The mere existence of moral and ethical obligation of retraction does not mean that the legal right of retraction is redundant. If there is no legal right of retraction, then the retraction cannot be considered as an option when a journalist or a media outlet does not accept or respect ethical obligation of retraction, or is not a member of the association whose code contains, or an ethical commission's decision does not ensue, etc. Retraction can help remove the consequences in case of violation of the right of an individual, as the Constitution guarantees the right to remove the consequences of the violated guaranteed right, through protection by the courts. The need to provide legal security by implementing the provisions of Article 199 of the Law on Contract and Torts referring to retraction implementable by court and its implementation without any discrimination requires regulation of retraction by the Media Law. *De lege lata* („the law as it exists“) in Serbia is that the right of retraction has been underregulated: there is a number of judicial and legal gaps, there is no established judicial practice, it has been neglected

as a topic in the legal science, and there is no single answer to any of the numerous questions related to it neither in codes of ethics nor in the codes of behaviour of broadcasters.

Key words: right of retraction, retraction as an ethical category, retraction as a legal category, justification for the existence of the right of retraction, Serbian Media Draft Law 2013.

Dostavljeno Redakciji: 7. juna 2013. god.

Prihvaćeno za objavljivanje: 25. juna 2013. god.